

T.C.  
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TARİH ANABİLİM DALI

**VAN'DA 1950-1970 YILLARI ARASINDA MEYDANA GELEN  
SOSYO KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMLERİN KADIN OLGUSU  
ÜZERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema SANCAK

VAN 2008  
T.C.  
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TARİH ANABİLİM DALI

**VAN'DA 1950-1970 YILLARI ARASINDA MEYDANA GELEN  
SOSYO KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMLERİN KADIN OLGUSU  
ÜZERİNE ETKİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan**  
Sema SANCAK

**Danışman**  
Yrd. Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Van 2008

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından TARİH ANA BİLİM DALI'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan :Yrd.Doc.Dr. Behir Koşar..... B. Koşar  
Üye (Danışman):Yrd.Doc.Dr. Behir Koşar..... B. Koşar  
Üye :Yrd.Doc.Dr. Tuncay Ügün..... T. Ügün  
Üye :Yrd.Doc.Dr. Fatih M. Sancarlar..... F. Sancarlar

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2008

Enstitü Müdürü

## ÖNSÖZ

Yeni Türk Devletinin kurulmasından sonra öncelikle inkılaplar gerçekleşmiş, Atatürk'ün başlattığı kültürel inkılaplar her alanda kendini göstermiştir. Kadının eğitimine, kadın erkek eşitliğine, kadının çalışmasına, kadın haklarına, daha fazla önem verilmeye başlanmıştır.

Araştırmamızda Van'da 1950-1970 Yılları Arasında Meydana Gelen Sosyo Kültürel Dönüşümlerin Kadın Olgusu Üzerine Etkileri konulu tez çalışmasında, Van'da Aile Yapısı, Kadın Eğitimi ve Kadın İş Gücüne Katılımının yıllara göre gelişimi ele alınmıştır. Biz, bu tarihler arasında Demokrat Partinin iki dönem süren iktidarı ve 27 Mayıs 1960 darbesi gibi iki önemli kırılma noktasını içerdiği için tercih ettik. Bu kırılma noktalarının sosyal yaşantıya yansımalarını ve nasıl dönüşümler sağladığını ortaya koymayı planladık.

Araştırmamızda 1950-1970 yılları arasında meydana gelen kültürel değişimlerin bir parçası olan Aile Yapısı, Kadın Eğitimi, Kadın İşgücüne Katılımı, gibi konularda meydana gelen değişimi anlamak amacıyla bu çalışmayı planladık.

Bu nedenle yaptığımız çalışmada, en çok Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerinden faydalandık. Ayrıca Milli Kütüphane, TBMM Arşivi, Bilkent Üniversitesi kütüphanesi dokümanlarından, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden yararlandık.

Ancak Van iline özellikle 1950-1970 yılına ait bu konuda fazla çalışma olmadığı için ve böyle bir çalışma ilk defa yapıldığı için biraz zorlandık.

Araştırmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Van'da Aile Yapısını ele almaya çalıştık. Aile içi ilişkiler, evlenme, başlık, nikah, çok eşlilik, boşanma gibi konular üzerinde durduk. İkinci bölümde ise Van'da Kadın Eğitimine yer verdik. Anılan tarihler arasındaki kadın erkek eğitim durumlarını karşılaştırmalı olarak, ilkokul, ortaokul, lise, mesleki ve teknik liselerdeki okulda okuyanlar ve diploma alanların durumlarını tablolar halinde sunduk ve yorumladık. Üçüncü bölümde ise Van'da Kadının İş Gücüne katılımını izah ettik. Kadını çalışma hayatındaki zorlukları, koşulları, nedenleri üzerinde durduk.

Sonuç kısmında da tespitlere yer vermeye çalışıldı.

Bölgenin demografik yapısını ve yukarıda saydığımız parametreleri anlamak için DİE' nün verilerinden faydalanarak, bazı veriler ayrı sayfalardayken onları birleştirerek yeni tablo'lar oluşturduk. Tezimi yazarken hızlı yazan kızım Burcu Sancak ve Cansu Sancak'a, ve bana her zaman destek olan eşim Prof. Dr. Yakup Can Sancak'a teşekkür ederim.

Bu çalışma sırasında bana yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen, Sayın Yrd.Doç. Dr. Bekir KOÇLAR hocama teşekkürlerimi sunarım

Sema SANCAK

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	IV
1. GİRİŞ.....	1
2. VAN'DA AİLE YAPISI.....	8
2.1. HANE-İÇİ İLİŞKİLER.....	10
2.2. AKRABALIK SİSTEMİ.....	12
2.3. VAN'DA EVLİLİĞİN KURULMASI.....	13
2.4. KIZ “VERMEK” VE KIZ “ALMAK”.....	13
2.5. BAŞLIK.....	15
2.6. NİKAH.....	16
2.7. ÇOK KADINLA EVLİLİK: “KUMALIK”.....	16
2.8. 1950-1970 YILLARI ARASINDA VAN'DA EVLENME İSTATİSTİKLERİ.....	18
2.9. VAN 'DA BOŞANMA.....	22
3. KADIN EĞİTİMİ.....	24
3.1. VAN'DA 1950-1970 YILLARI ARASINDA OKUR YAZARLIK.....	26
3.2. 1950-1970 YILLARINDA İLKÖĞRETİMDE KADIN EĞİTİMİ.....	28
3.3. 1950-1970 YILLARINDA ORTAÖĞRETİM KADIN EĞİTİMİ.....	29
3.4. 1950-1970 MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM KADIN EĞİTİMİ.....	30
3.5. VAN'DAKİ KADIN OKUR-YAZAR NÜFUSUNUN DİĞER İLLERLE KARŞILAŞTIRMASI.....	33
4. VAN'DA KALKINMA SÜRECİNDE KADIN İŞGÜCÜ.....	34
4.1. VAN'DA 1950 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN....	35
4.2. VAN'DA 1955 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN....	37
4.3. VAN'DA 1960 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN....	38
4.4. VAN' DA 1965 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN...	40
4.5. VAN'DA 1970 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN....	43
5. SONUÇ.....	46
6. KAYNAKÇA.....	51
7. ÖZET.....	60

**KISALTMALAR**

<b>DİE</b>	<b>Devlet İstatistik Enstitüsü</b>
<b>TODAİE</b>	<b>Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü</b>
<b>İKO</b>	<b>İşgücüne Katılma Oranı</b>
<b>MAD.</b>	<b>Madde</b>
<b>A.G.E.</b>	<b>Adı geçen eser</b>
<b>A.G.M.</b>	<b>Adı geçen makale</b>
<b>ÇEV.</b>	<b>Çeviren</b>
<b>TBMM</b>	<b>Türkiye Büyük Millet Meclisi</b>
<b>S.</b>	<b>Sayfa</b>
<b>Bkz</b>	<b>Bakınız</b>
<b>KML</b>	<b>Kız Meslek Lisesi</b>
<b>BCA</b>	<b>Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi</b>

## 1. GİRİŞ

Cumhuriyet reformlarının Türkiye’de kadınlara sağladığı getiriler, evrensel ölçütlerle değerlendirildiğinde asla küçümsenemeyecek, tam tersine çağımızda eşî benzeri görülmemiş fevkalade önemli ve örnek nitelikli dönüşümlerdir. Bu reformların temelinde yer alan düşünce, kadınları kamu alanına çıkartmayı, onları eğitimde, çalışma yaşamında, meslek sahibi olmada, sosyal yaşamın her boyutunda etkin ve etkili kılmayı hedeflemiştir. Nitekim Atatürk, ulusçuluk, akılcılık, bilimsellik, laiklik, modernleşme gibi amaçların yanı sıra, kadınların siyasal, toplumsal ve yasal eşitliğini öncelikle savunmuştur. Bu yüzden Cumhuriyet kadın hakları açısından devrim niteliği taşıyan yasal ve siyasal dönüşümleri gerçekleştirmiştir. Türkiye’de kadınların eşit “kamusal yasal” hakları sorgulanmayan vatandaşlar olarak kabul edilmesi gibi mucizevi bir olgu daha 1930’larda hayata geçirilmiştir. Türkiye’de kadınların yaşamındaki dönüşümler hep ülkenin modernleşmesi, toplum ilerlemesi, ekonomik kalkınma gibi amaçlara yönelerek olağanüstü çaba sarfedilmiştir<sup>1</sup>.

Tarihsel süreç içerisinde, politik/ekonomik ve sosyal haklarını geliştirmek, toplumsal rol ve statülerini yükseltmek, üretim ve yönetime katılma imkanlarını geliştirmek adına önemli kazanımlar elde etmişlerdir<sup>2</sup>.

Bu kazanımlar, 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 25 Ağustos 1925 Kıyafet Kanunu, 1926’da Medeni Kanun, 1930’da Kadınlar Belediye Meclisi’ne seçilme, 5 Aralık 1934’te kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme hakkı verilmiştir. 1927 Genel Nüfus Sayımında, nüfusun %51.9’u kadın, %48.1’i erkekti. 1924’te eğitimde eşitliği sağlayan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”ndan 1934’te kazanılan “Seçme ve Seçilme Hakkı” na kadar uzanan devrimlerin her biri kadının toplumsal statüsünün biçimlenmesi açısından önemlidir. Yani, eşitlikçi bir anlayışla kadını toplumsal yaşama sokup, karar vericiler arasında kılmak, kadının ekonomideki tüketicilikle sınırlanan rolünü üretim ve yönetim alanında da var etmek adına yeni kazanımlar elde edilmiştir. Liberal ekonomi politikalarının yeniden gündeme geldiği 1950’li yıllarda iktisaden faal kadın nüfusu, erkek nüfusa göre daha hızlı artmıştır.

---

<sup>1</sup> Feride ACAR, “Cumhuriyet ve Kadın” *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Kadının Durumu*, Ankara 1998, s.111

<sup>2</sup> Salim USLU, *Kadın İstihdamı Zirvesi*, İstanbul 2006, s.14

Özellikle imalat sanayi, ticaret, banka, sigortacılık sektörlerinde 2-3 kat arasında artış meydana gelmiştir. Sadece 1950 ile 1955 arasındaki karşılaştırma bile Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın meyvelerinin alındığını ortaya koymaktadır<sup>3</sup>.

Yine kadınların erkeklerle birlikte katıldığı ve büyük yararlıklar gösterdiği ulusal kurtuluş mücadelesi sonrası kurulan Cumhuriyet yönetiminde, Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen hukuk devrimi ile yasalar önünde kadın erkek eşitliği genel olarak sağlanmıştır.

1926'da kabul edilen Medeni Kanun; çok kadınla evliliği yasaklarken, resmi nikah zorunluluğu getirmiştir. Ayrıca tarihsel süreçte hep erkeklerden farklı hukuksal konumda tutulan kadın miras konusunda, erkekle eşit konuma getirilmiştir. Velayet konusunda da kural olarak ana-babaya eşitlik sağlanmıştır. 1934 yılında siyasal haklarına kavuşan Türk kadını, bu konuda bazı Batılı ülke kadınlarından daha şanslıdır. 1961 Anayasasının özgürlük ortamında sol akımların ve yeni sosyal adalet anlayışının etkisi ile kadın sorunları dile getirilmiştir. Bu hareket içinde çeşitli kadın örgütlenmeleri ve dernekler yer almıştır<sup>4</sup>.

Ülkemizde özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra, kadınların, toplumun her alanına erkeklerle eşit koşullarda katılması yönünde yapılan reformlar, Türk kadını için çok büyük kazanımlar sağlamış ve bundan sonraki gelişmelerin temelini oluşturmuştur. Cinsiyet eşitliği, Anayasamızın 10. maddesi ile güvence altına alınmış, ulusal yasalarımız bu prensibe uygun olarak düzenlenmiş, ayrıca ülkemiz bu alanda önemli uluslar arası belgeleri de onaylamıştır<sup>5</sup>. Uluslar arası toplantılara kadın temsilciler yollamışlardır. 1950 yılında, Birleşmiş Milletler Kadın Hakları Komisyonunun 8 Mayıs 1950 tarihinde New York'ta Lace Success'de yapacağı dördüncü toplantısına hükümetimizi temsil etmek üzere eski milletvekillerinden Mihri Pektaş'ın katılması ve kendisine 75 lira gündelik verilmesi, Dışişleri Bakanlığının 15/4/1950 tarihli ve 66369/192 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunun 18/4/1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmış ve dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzası ile onaylanmıştır<sup>6</sup>.

<sup>3</sup> Türkel MİNİBAŞ, "Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Kadın İşgücü", Haz., Necla ARAT, *Aydınlanmanın Kadınları*, İstanbul 1998, s.341-344

<sup>4</sup> Bihterin VURAL-DİNÇKOL, "Kadının Hukuksal Statüsünün Tarihsel Gelişimi", Ankara 1998 s.48

<sup>5</sup> Murat BAŞESKİOĞLU, *Avrupa Birliğinde Cinsiyet Eşitliği ve Ülkemize Yansımaları Semineri*, Ankara 2005, s.5

<sup>6</sup>BCA Dos. No:76-560

5.12.1965 tarihinde Türk Kadınlar Birliği, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e bir muhtıra vererek verilmiş ve hükümet başkanı olarak kadın davaları ile ilgili konulara yer verilmeyişini, kadının eğitim hakkını, kadın erkek eşitliğini( hiçbir hukuki esasa bağlanmayan hanım öğretmenlerin ilk öğretim müfettiş olamamaları prensibinin değiştirilmesi), aile kurumunun güçlendirilmesine yönelik tedbirlerin alınması gibi çeşitli konularda değişiklik yapılmasını talep etmişlerdir<sup>7</sup>.

Bunun gibi çalışmalar, kadınların bugünkü durumuna gelmesinde olumlu etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır<sup>8</sup>.

Cumhuriyet düşüncesi özünde toplumu kişi üzerinde tutan bir yaklaşımı benimsemiş; kadınlar için yasal düzlemde ve kamusal alana ilişkin getirdiği bütün "özgürleştirici" dönüşümlere karşın, geleneksel kültürün temel taşları olan aterkil aile ve erkek egemen toplumsal ilişkileri özellikle "özel alan" konusunda pek sorgulanmamıştır. Cumhuriyet döneminde bir çok kadın için eğitim, meslek, iktisadi bağımsızlık, toplumsal hareketlilik, siyasal etkinlik yolları ilk defa açılmıştır<sup>9</sup>.

Türkiye'nin bölgelerinden bir olan Doğu Anadolu'daki toplumsal yapıyı temellendiren ve biçimlendiren çeşitli faktörler vardır. Doğu Anadolu, Türkiye'de ve dünyada şimdiye kadar meydana gelen ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değişmelerden etkilenmiştir. Bu bakımdan toplum yapısını temellendiren ve toplumsal değişmede etkili olan faktörlerin<sup>10</sup> toplumsal yapı içerisinde bütün ilişkiler belirlenmiş, geleneksel yapı olma özelliğini korumuştur. Bu geleneksel yapının bir parçası olan kadınların da kendilerine has bir takım özellikler taşıyarak bu yapının sürdürülmesine katkıda bulunmuşlardır.

Kadınla ilgili yapılan çalışmalarda, kadınların içinde yer aldığı ailenin yapısını çok önemlidir. Hayatının neredeyse tamamını ev ve ailesi ile sınırlı bir alan içerisinde geçiren kadınların yaşadığı aile yapısını, aile içi ilişkilerini, evlenme şekillerini izah etmek konunun analizi açısından son derece önemlidir.

Cumhuriyet döneminde, eğitim düzeninin temel ilkesi, Milli Eğitim ve Halk eğitimidir. Bu dönemde devrimin önderi Atatürk'ün gerek tarih gerekse pratik alanda kadın konusundaki düşündükleri çok önemli görünmektedir. Atatürk; "Kadınlarımızın da erkeklerimiz gibi aynı derece-i tahsil derecelerinden geçerek

<sup>7</sup> BCA Dos. No: A7

<sup>8</sup> Murat BAŞESKİOğLU, *Kadın İstihdamı Zirvesi*, İstanbul 2006, s.29

<sup>9</sup> ACAR, a.g.m., s.112

<sup>10</sup> İsmail BEŞİKÇİ, *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo Ekonomik ve Etnik Temeller*, Ankara 1969, s.15,16

yetişmelerine önem verilecektir<sup>11</sup>” demiştir. Cumhuriyet reformları sosyal kültürel alanda yeni düzenlemelere giderken özellikle kadınların batıda ki hem cinslere benzemeleri için çaba göstermektedir<sup>12</sup>.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, Avrupa’da totaliter rejimlerin egemen olduğu, ataerkil ideolojinin binlerce yıllık etkisinin her alanda duyulduğu bir dönemde, ülkemiz kadınlarının %90.02’sinin okuma-yazma bilmediği, ancak %9.08’inin okuyup yazabildiği; erkeklerin de %70.07’sinin okur-yazar olmadığı o günlerde, dünya tarihinin görkemli bir kültür devrimini başlatmışlardır. Aydınlanmacı ve halkçı tutumları, herkesin rahatlıkla okuyup yazabileceği bir eğitim ortamı hazırlamaları gerektiği üzerinde durmuşlardır<sup>13</sup>.

Cumhuriyet eğitim reformunu; eğitimde kadın erkek eşitliği, erkeklere verilmiş olan eğitim hakkından kadınlarında eşit olarak yararlanma anlayışına dayandırmıştır. Bu yaklaşım eğitim düzeyini, arttırmıştır<sup>14</sup>. Ancak bu durum hiçbir zaman istenen seviyede olmamıştır. Türkiye’de kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ile mümkündür.

Ancak Cumhuriyet dönemi, kadın sorunlarını istenen düzeyde çözüme kavuşturamamış “toplumda laik bir karakter meydana geldiğinde kadının toplumsal statüsünün artacağı düşüncesi yeterince gerçekleşmemiştir<sup>15</sup>.

Dünyanın bütün ülkelerinde kadın erkek eşitliği konusunda ciddi tartışmalar yürütölmekte ve değişik fikirler üretilmektedir. Kadın erkek eşitliği politikalarının uzun bir geçmişi vardır. Erkekler ve kadınlar arasındaki toplumsal cinsiyet adaleti ve fırsat eşitliğinin uygulanması yavaş yavaş ilerlemektedir.<sup>16</sup>

Ülkenin eğitim hizmetini gören bakanlığın, örgün eğitim hizmetlerini Türkiye’nin en ücra köşesine götürme görev ve yetkisi vardır. Kırsal kesim kadınının eğitimi, ilkokul eğitimi ile başlayarak, resmi okul eğitimi dışında “yetişkin eğitimi” ya da halk eğitimi adları ile anılan eğitim türü de önem kazanmaktadır. Bu tür eğitim

<sup>11</sup> Tezer TAŞKIRAN, “Atatürk ve Kadın Eğitimi”, *Türkiye Kadın Yılı Kongresi*, Ankara 1978, s. 182

<sup>12</sup> Leyla KIRKPINAR, “Türkiye’de Toplumsal Değişme Süresince Kadın”, İstanbul 1998, s.14-21

<sup>13</sup> Necla ARAT, Cumhuriyet’in 75. Yılında Kadın Tartışmaları, İstanbul 1998, s.23

<sup>14</sup> Mine GÖGÜŞ TAN, “Toplumsal/Ekonomik Sorunlar, Kültürel Değerler, Ev işi Sorumlulukları”, İstanbul 2000, s.71

<sup>15</sup> Berivan KUM ve bşk., *Özgürlüğü Ararken*, İstanbul 2005, s.15

<sup>16</sup> ALLROGGEN, Ulrike, “Almanya’da Toplumsal Cinsiyet”, İstanbul 2007, s. 9

programlarının hedefi kadın ve erkek her iki cinsiyete yönelik olmakla birlikte yetişkin kadına yönelik olması daha da önem arz etmektedir<sup>17</sup>.

Türkiye genelinde ve illerdeki verilere bakıldığında sistemden kaynaklanan eğitimde eşitsizliğin olduğu açıkça görünmektedir.

Gerçekten de bir yeniden doğuşu ve çağdaşlaşmayı simgeleyen 1930'ların Türkiye'si, dünya tarihi içinde eşsiz bir örnek olarak yerini almıştır. 1930'lu yıllardan 1940'lı yılların ilk yarısına kadar kadın tipleri, gerek alfabelerde gerekse diğer ders kitaplarımızda yepyeni bir ülkenin kuruluşuna katılan, özgüveni tam yurttaşlar olarak gösterilirken, Cumhuriyet'in devrimci dinamizmi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmakta anahtar olacak olan laiklik ilkesi; ülke kaynaklarına dayanan bağımsızlıkçı ekonomik politika ve dış politikada tam bağımsızlık ilkesi, bu onurlu yurttaşların ödün veremeyecekleri değerler olarak belirlenmiştir.

1950'den sonraki yaşanan dönüşümün etkisi ve sonuçları ise, alfabe ve ders kitaplarında anlatımlar da resimler de değişme görülmüştür.

O tarihe kadar aile içi iş bölümünde ve kamusal yaşamda yaratılmaya çalışılan özgüven dolu, özgür ve bağımsız kadın imgesinden vazgeçilmiş, 1950 sonrası alfabemizde kadınlarımız mutfağa geri gönderilmiştir. Firdevs Helvacıoğlu, kitabında 1950'den sonraki değişimi, kitaplardaki resimlerde, aile içi iş bölümünde yaratılmaya çalışılan özgür ve bağımsız kadın imgesinden nasıl vazgeçildiğini, cinsiyetçiliğin nasıl yeniden hortlatılıp beslendiğini ilginç örnekler ve karşılaştırmalı fotoğraflarla belgelemektedir<sup>18</sup>.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, kadınlara hukuk açısından eşit haklar yanında, eğitimde ve iş hayatında eşit fırsat verilmesi amaçlanmıştır. Ancak, gerekli ekonomik temellerden yoksun olduğu için, reformları izleyerek, kadınların çalışma olanaklarında hemen bir iyileşme sağlandığı sanılmamalıdır. Bununla beraber, laikleşmeyle birlikte, dinsel ideolojinin yükümlendiği cinsiyete dayanan iş bölümü biraz daha çözülmüş; gerekli ekonomik girişimler, gelişme ve modernleşme yolunda bir değişime yol açmıştır. Bu iki etken birlikte, kadınların hem anne ve eş olarak, hem de işgücünün üyeleri olarak, eğitim ihtiyacını artırmıştır<sup>19</sup>.

<sup>17</sup> Kırsal Alan Kadının İstihdama Katılımı, Ankara 2000, s.33

<sup>18</sup> ARAT, a.g.e., s. 33,34

<sup>19</sup> Gülten KAZGAN, "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi Ve Sosyo-Ekonomik Statüsü; Haz., Nermin Abadan Unat ve bşk., *Türk Toplumunda Kadın, Ankara 1979, s.157*

Ülkemizde sanayileşme çabalarının hız kazanması ile birlikte kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımı da artmaya başlamıştır. 1970’li yıllarda hızlanan bu süreçte, kadınlarımızın toplumumuzda etkili olmaları ve çalışma yaşamında daha fazla yer almaya başladıkları görülmektedir. Ancak, yasalarımızdaki eşitlikçi hükümlere rağmen, kadınların çalışma dünyasının gerektirdiği nitelikleri kazanmak için mevcut imkanlara ulaşmada zorluklar yaşaması ve iş piyasasına girişlerini destekleyen mekanizmaların yetersizliği gibi nedenlerle, Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, henüz arzu edilen düzeye ulaşmadığı görülmektedir<sup>20</sup>.

Dünya var olduğundan bu yana kadınlar çeşitli üretim etkinlikleri içinde aktif olarak yer almışlardır. Kadının üretici bir güç oluşunun geçmişinin bu kadar eski olmasına karşılık, onun ev dışında, çalışma yaşamının içinde işgücü olarak yerini alması oldukça yenidir. İkinci Dünya savaşı sonrasında kadınların çalışma yaşamı içine girişlerinde büyük bir artış gözlenmiştir. Bu oluş çok önemli ölçüde zorunluluktan kaynaklanmışsa da, bunu izleyen dönemde kadınlar, eğitim kalitelerinin yükselmesi sonucu kendilerini erkeklerin çalışma dünyası içinde kanıtlamaya başlamışlardır. Gelişmiş ülkelerde kadınlar mesleğini sevdiği için çalışmak hoşlarına gittiği için çalışma yaşamı içinde de yer almaktadır.

Ancak ülkemizde yakın zamana kadar “kadının yeri evidir” konusunda yaygın değer yargısı söz konusu iken, ekonomik gelişmeler, eğitim almış kadın sayısındaki görece artış, bu değer yargısının giderek değişimine neden olmuştur<sup>21</sup>.

1955’lerden bu yana Türkiye’de kent toplumuna geçiş süreci yaşanırken çok önemli dönüşümler de yaratmıştır. Teknoloji ve sermayenin tarım sektörüne girişiyle birlikte üretim süreci parçalanmış ve mekanize işlerde erkek; emeğin yoğun olduğu ücretsiz işlerde kadın çalışmaya başlamıştır. Pazar ekonomisinin yaygınlaşmasıyla da, evdeki klasik tüketim maddelerinin üretimi, yerini çarşıdan alınan metalara bıraktığından, bu ikinci gelişmenin kadınlar üzerinde özgürleştirici bir etkisinin olduğu düşünülebilir de, gerçekte kadınların gündelik yaşam içindeki denetim alanlarının daha da daraldığı söylenebilir. Çünkü evde üretim, kadınların diğer kadınlarla çok güçlü bir iletişim ağı içinde yer alması, komşuluk ilişkileri içinde karşılıklı yardımlaşma, birlikte çalışma, kadınlardan oluşan bir alt-topluluğun varlığı

<sup>20</sup> BAŞESKİOĞLU, a.g.e., s.5

<sup>21</sup> Necla PUR ve bşk., “Türkiye’de Çeşitli Sosyo-Kültürel Faktörler Açısından Ev Kadınlığı Tutum Özelliğinin İncelenmesi”, Ankara, 1968, s.82

anlamına gelmekte ve bu durum giderek yerini kırsal kesim kadınının yalnızlaşmasına, yalıtılmışlığına ve dolayısıyla güçsüzlüğüne neden olmaktadır. Tarımsal üretimin hiçbir aşamasına katılmayan büyük çiftlik işletmelerindeki kadınlar için de aynı durum geçerlidir<sup>22</sup>.

Kadınlar hem çalışma yaşamına girerken hem de girdikten sonra cinsiyet temelli ayrımcılıktan etkilenmektedirler. Bu ayrımcılığın biçimi ve derecesi, çalışılan iş yerindeki işverene ( devlet/özel), işyerinin ölçeğine (küçük/büyük) ve işyerinde yapılan işe bağlı olarak değişse de kadınlara karşı ayrımcılık göz ardı edilemeyecek bir olgudur. Belli iş ve mesleklere kadınların kabul edilmemesi, bazı iş ve mesleklerde kadının oranının dondurulması; işe alıfta ve işyerindeki görev dağılımında kendilerine erkeklerle eşit davranılmaması, beceri isteyen işlere hazırlayıcı hizmet içi eğitimden mahrum bırakılmaları; ücretlerinin düşük tutulması; evlenme ve çocuk doğurma hallerinde işlerine son verilmesi; kriz ve ekonomik gerileme durumlarında, evli kadınların erkeklerden önce işten çıkarılması ve benzeri durumlar cinsiyet temelli ayrımcılık örnekleridir<sup>23</sup>.

Türkiye'nin kurulmasıyla birlikte sırasıyla inkılaplar gerçekleşmiş, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok değişiklikler kısa süre içinde yaşanmıştır. Bu değişiklikler bazı bölgelerde amaca ulaşırken, bazı bölgelerde ve illerde çok yavaş olmuştur. Büyük modern şehirlerin yanında, doğu anadolu'da bulunan şehirler gelişme sancıları yaşamışlar ancak pek ilerleme kaydedememişlerdir.

Bu çalışmada, Van'daki 1950-1970 yılları arasındaki, Aile yapısı, Eğitim, Evlenme, Boşanma, Kadınların İşgücüne Katılımı açısından yıllara göre değişiklikleri ortaya koymak, elde ettikleri siyasi ve sosyal haklarını gözler önüne sermek amaçlanmıştır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte meydana gelen gelişmelerin, Van'daki sosyal hayata yansımalarını, tarih ilminin yöntemlerini kullanarak tespit etmeye çalışılmıştır.

<sup>22</sup> Kırsal Alanda Kadının İstihdama Katılımı, Ankara 2000, s.24,25

<sup>23</sup> Kadın Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu Kadın Alt Raporu, Cinsiyet Ayrımcılığı, Ankara 1994, s.16

## 2. VAN'DA AİLE YAPISI

Türkiye'de haneler ortalama 4,75 kişiden oluşmaktadır. Kentten köye ve Batı Anadolu Bölgesinden Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine gittikçe hane büyüklüğü artmaktadır<sup>24</sup>. Hane büyüklüğünün artması, özellikle kırsal kesimde geleneksel geniş ailenin devam etmesiyle mümkündür. Doğu Anadolu Bölgesinde ekonomik sebeplerden dolayı ortaya çıkan bir yapıdır.

*Geniş Aile*, özellikle kırsal kesimde yaygın olan bir aile türüdür. Birden fazla kuşağın bir arada oturduğu, ortak mülkiyet esasına dayalı bir ekonomik birimdir<sup>25</sup>. Bu aile tipinde ailenin bütün gelirleri ortaktır. Hane üyeleri aynı kaptan yemek yerler, aynı evde barınırlar. Geleneksel geniş aile üyelerini korur, mesleki ve dini eğitimi verir<sup>26</sup>. Mal-mülk erkek kardeşler arasında pay edilmeyerek ekonomik bütünlük korunmaktadır<sup>27</sup>. Bu aile tipi, sosyal yapı içinde dayanışmanın sağlandığı, hane üyelerinin sorunlarına çözüm yolları arandığı, çocukların yetişmesinde bütün üyelerin söz sahibi olduğu bir aile yapısını teşkil ettiği görülmektedir.

Kırsal kesimde görülen bir başka aile tipi ise, *geçici geniş aile*'dir. Birkaç yıllık bir süre için geniş aile yapısı özelliğini gösteren bir aile tipidir. Bu yapı kendi içinde iki farklı şekildedir:

1-Evlenen oğul birkaç yıl karısı ile birlikte baba evinde oturur. Bu ev, aynı çatı olduğu gibi, çatıları birbirine değen bir ev de olabilir. Her iki durumda da gelir-gider ortaktır ve babanın denetimi altındadır. Ayrıca evde pişen yemek, yapılan ekmek tüm hane üyeleri içindir. Bu aile yapısında kardeşler hanelerini ayırabilmekte ve sanki çekirdek aile yapısıymış gibi bir özellik göstermektedir. Bununla birlikte ekonomik bütünlük, tüm üyeleri bir hanede yaşıyormuşcasına hareket etmelerini sağlamaktadır.

2- Babanın ölümü durumunda, yerine büyük oğul hane reisliği yapmaktadır. Eğer büyük oğul babanın sağlığında evini ayırmışsa, geri dönüp hane reisliği yapması söz konusu değildir. Evden henüz ayrılmamış yetişkin en büyük

<sup>24</sup> Beşir ATALAY, ve bşk, *Türk Aile Yapısı Araştırması*, 1992, s.261

<sup>25</sup> M.Aytül KASAPOĞLU, "Birey-Aile-Toplum", Ankara 1990, s.50

<sup>26</sup> Gülden ERKUT, "İstanbul'da Aile Yapısı ve Komşuluk İlişkileri", Ankara 1990, s.30

<sup>27</sup> ALTUNTEK, N. Serpil, *Van Yöresinde Akraba Evliği*, Ankara 1993, s.51

oğul(evli/bekar) idareyi üstlenmektedir. Para onun elinde toplanmakta harcamaları o yapmaktadır. En büyük oğuldan başka yetişkin erkek kardeşleri varsa ve ağabeyinin idaresinden hoşnut değillerse içlerinden biri idareyi üstlenebilmektedir. Böyle bir aile yapısı içinde tüm erkek kardeşler askerliğinin bitirip, evlenene kadar ailenin ekonomik bütünlüğü bölünmemeye çalışılmaktadır. Evlenip evden ayrılmak isteyen kardeşler olursa, bu talep anne ve/veya diğer erkek kardeşler tarafından engellenmektedir. Eğer ayrılma kararında ısrarcı olursa, ayrılırken baba mirasının tüm haklarından feragat etmektedir<sup>28</sup>.

Bununla birlikte, evli oğlunun neden bir süre baba evinde kaldığı sorusunun cevabında Serim Timur(1972), gerekçesini şöyle açıklamaktadır:”...nişan, düğün, başlık parası büyük masrafları gerektirdiğinden, oğul babasına karşı borçlu kalmaktadır. Kendi düğün masrafları, babasının toprağı ve tüm aile üyelerinin emeği karşılığı olan aile bütçesinden çıktığına göre oğul, karısıyla birlikte bir süre, genellikle diğer erkek kardeş evleninceye kadar baba ocağında çalışmakla yükümlüdür”<sup>29</sup>.

Van yöresindeki başlık geleneğinde, ise başlık bedelinin hepsi babadan çıkmamakta, bu para diğer akraba ve yakınların da katkısı ile toplanmaktadır. Dolayısıyla oğul babaya karşı değil, düğüne katkıda bulunan tüm akrabalarına karşı yükümlülük ve sorumluluk altına girmektedir. Çünkü onların da böyle bir gününde parasal katkıda bulunması gerekmektedir. Sonuç olarak, evliliğin kurulması sırasında yapılan harcamaların karşılığını emeği ile ödemek üzere baba evinde kaldığı yorumu en azından Van yöresi için pek geçerli gibi görünmemektedir<sup>30</sup>. Geleneksel geniş aile yapısı incelendiğinde yüzyıllardan beri devam eden aile şekillerinden birisi olan “aile yanına yerleşme” böyle devam etmektedir.

Erken yaşta yapılan bir evlilikte her iki eş için, yaşamlarını idare edebilecek düzeye gelinceye kadar aile içinde yaşayarak evliliği, aile içi ilişki kurmayı, misafir ağırlamayı ev halkından öğrenirler. Genellikle küçük yaşta evlenen ve bir anda gelinlik rolünü yerine getirmesi beklenen genç kız için geleneksel geniş aile, bir okul görevi görmektedir. Genç gelin, yemek yapmayı, ekmek yapmayı, çocuk bakmayı, kısacası ev idare etmeyi bu aile içinde öğrenmektedir. Baba evinde geçirilen bu süre sonunda, eşler kendilerini hazır hissettiklerinde, gelin evin idaresinde olgunlaştıktan,

<sup>28</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.52

<sup>29</sup> Serim TİMUR, “Türkiye’de Aile Yapısı”, Ankara, 1972, s.119; aktaran ALTUNTEK, a.g.e, s.53

<sup>30</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.53

erkek ekonomik bağımsızlığını kazandıktan sonra çeşitli gerekçelerle evden ayrılmak istemektedirler.

Van'da geleneksel geniş aile yapısının yanında en çok görülen bir başka aile tipi de *Çekirdek aile yapısıdır*. Bu aile tipinin bir kısmını geniş ve geçici geniş aileden kopan aileler meydana getirirken bir kısmını da doğrudan doğruya çekirdek aile olarak kurulan aileler oluşturmaktadır.

Bu ailelerin genellikle toprağı ve hayvanı azdır; malı mülkü olmayan aileler de vardır<sup>31</sup>. Dolayısıyla aile reisleri çeşitli işlerde çalışmaktadırlar. Gelirleri, hane içinde tüketilmekte, baba veya kardeşlere verilmemektedir. Çünkü elde edilen gelire, aile reisi ancak kendi ailesini geçindirmektedir. Binlerce yıl boyunca kırsal kesimde aile aynı zamanda bir ekonomik üretim birimi olmuştur. Bugün de birçok kırsal yerlerde bu özelliği süregitmektedir. Ancak çağdaş kent sanayi toplumunda aile artık asıl olarak bir tüketim birimidir<sup>32</sup>.

## 2.1. HANE-İÇİ İLİŞKİLER

Ülkemizde özellikle de Güneydoğu Anadolu insanı için “akrabalık bağı”, insanlar arası yardımlaşma ve dayanışmayı belirleyen en temel ve geçerli ilişki biçimidir<sup>33</sup>. Akrabalık ilişkileri ve hane içi ilişkiler bölgelere göre değişiklik gösterir.

Hane içi ilişkilerde bilinenin tersine, hane içinde erkek tek otorite-kararları veren ve uygulayan kişi değildir. Kadın ve erkeğin görev ve sorumlulukları kesin bir şekilde ayrılmıştır; erkek dışarıda çarşı-pazar, ekin-hasat gibi işlerle uğraşırken, kadın evde, yemek, çocuk bakımı, hayvan sağımı gibi işleri yüklenir. Her biri kendi alanında otoritesini kullanmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların evlendirilmesi, gelinin seçilmesi gibi konularda birlikte karar verdikleri hususlar da vardır.

Kadın ve erkeğin görev alanı içine giren konularda evlatların, gelinlerin ana-babaya itaat etmesi beklenir. Ancak gözlemlenen gerçek davranış, her zaman istenen davranış olmamaktadır. Bu durum hane içi çatışmaları ortaya çıkarmaktadır. Çatışmanın diğer bir boyutu, genellikle rekabete dayalı durumlarda gelinler, erkek kardeşler ve kumalar arasında görülmektedir. Hele taraf tutulduğu görülürse çatışma hiç bitmemektedir. Hane içinin bu tür sorunları, dışarıya yansıtılmamaya

<sup>31</sup> Evliya ÇELEBİ, “*Seyahatname*”, ( Cilt VI ), aktaran ALTUNTEK, a.g.e, s.52

<sup>32</sup> Ozankaya ÖZER, *Toplumbilim*, İstanbul 1991, s.402

<sup>33</sup> Tülay TEKİN YILMAZ, *Göç'ün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri*, Van 2005, s.83

çalışılmakta, özellikle dedikoduya meydan vermemek için komşular yanında sanki hiçbir şey olmamışçasına davranılmaktadır.

Hane içi çatışma ve rekabetler, ilişkilerin çeşitli ve yoğun olduğu geçici geniş ve geniş aile yapılarında daha sıklıkla görünmektedir<sup>34</sup>. Geleneksel aile yapısında daha belirgin görülen bu özellikler genellikle bütün ailelerde görünmektedir. Bazı ailelerde bastırılan iç çatışmalar, bazen de belirgin olarak ortaya çıkmakta ve çevrelerinde duyularak dedikoduya sebebiyet vermektedir.

Bütün gün evde birlikte yaşamak zorunda olan kaynana, gelin ve evin diğer fertleri arasındaki ilişki çok önemlidir. Çünkü aile içindeki bu ilişki gelinin kaynanası, kayınpederi, kayını, görümcesi ve ev halkının diğerleri ile ilişkisini etkileyecektir. Küçük yaşta evlenen gelin, gelinlik rolünü gereği gibi yapmak zorundadır. Evdeki herkese karşı saygıda kusur etmemeli, işlerini aksatmamalıdır. Aksi takdirde kaynana otoritesini kullanmaya kalkacağında çatışma yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Ancak geçici geniş ve geniş aile yapılarında “gelinlik etmek” görev ve sorumlulukları altında, evin idaresinden sorumlu olan kaynanasının denetim ve gözetimi altında davranılmaktadır. Yani erkeğin değil, bir başka kadının yönetimi ve kontrolü altındadır. Gelin boyun eğdiği sürece çatışmalar azalmaktadır. Bazen akrabadan kız alma kaynananın otoritesini azaltmaktadır. Çünkü gelin “el kızı” değildir. Gelin, akrabadan birisi olduğunda kaynananın geline davranışlarından, gelinin ailesi kolaylıkla haberdar olacak ve kötü davranışlarda hemen devreye girebilmektedir. Van’ın Bahçesaray ilçesinden bir kadının akraba evliliği üzerindeki görüşü şöyledir:

*Yakın akrabadan insan evlenmesin, uzak daha iyidir. Yarınki günü dövüş etse, ben kendimi diyem, babasını söyleyebilirim, annesini söyleyebilirim, küfür edebilirim ama kendi akrabama küfür edemem. Yarınki günü ben gittim kardeşimin kızını getirdim, ben bunla dövüş yaptım. Babasını desem kardaşım, annesini desem yengem. Yarınki günü kardaşım gelip demez “Bacı hiç sen utanmadın ayıp değil? Sen bana bu kadar küfür ettin?” kardaşımın kalksam babasını söylesem babam, anasını söylesem anam. Nasıl dövüşeceğim? Yabancıyı getirsem, anasını söylerim, babasını da söylerim. O da bana diyebilir ben de ona. İkimizde yabancıyık.*

---

<sup>34</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.54

Akraba evliliğinde güçlü bir “kontrol mekanizması” işlemektedir. Bu mekanizma sadece gelin-kaynana ilişkisinde değil, gelinin kocası ve diğer hane üyeleri arasındaki ilişki için de söz konusudur.

Hane içinde ilişkiler eltiler arasında da sürmektedir. Bunların evleri zamanla ayrılrsa bile çoğunlukla çatışma devam etmektedir. Çatışma olmaması için bunların beklentilerine cevap bulmak gerekir. Gelinler kadar bazen erkek kardeşler arasında da çatışmalar ve rekabet yaşanmaktadır.

Babanın ölümünden sonra kardeşler arasındaki rekabet ise ekonomik bütünlüğün sürdürülmesini isteyenler ile evden ayrılmak isteyen kardeşler arasında olmaktadır. Çatışma yaratıcı diğer bir sorun, toprak, hayvan ve paranın idaresini üstlenen kardeşin, bu idareyi yapamayıp ekonomik durumun bozulmaya başlaması ile ortaya çıkmaktadır. Çok zaman hane içinde uyumlu ilişkiler değil çatışma ve çelişkiler egemendir<sup>35</sup>.

Kadınlar uzun yıllardan beri uyumlu olmaya kendi düşüncelerine güvenmemeye zorlandıkları için değer çatışmalarında kendilerini erkeklerden daha çok tehdit altında hissetmektedirler<sup>36</sup>.

Doğu Anadolu’da ataerkil geniş aile yapısı, inanç ve değer sistemlerini de etkiler. Bu gelenekli düzen, çoğu defa kültür sistemimizin nesilden nesile intikalini sağlamada önemli rol oynamaktadır<sup>37</sup>.

Sonuç olarak, hane içinde uyumlu ilişkiler değil, çatışma ve çelişkiler egemendir. Gelinler “ses saklayarak”, oğullar “suskun durarak” otoriteye(kaynana, baba) boyun eğdiklerini gösterebilirler bile rakiplerine (diğer gelinler-eltiiler, erkek kardeşler) yönelik davranışları ile duygularını ifade etmektedirler. Kız kardeşler ise, evde iş-güç tutacakları dönemde gelin gittiklerinden rekabeti doğurabilecek bir yaşantı içine giremezler; evlendikten sonra da aile ile uyumlu ilişkileri devam eder<sup>38</sup>.

## 2.2. AKRABALIK SİSTEMLERİ

Kadın, ana baba evini bırakarak erkeğin ailesinin yanına veya yakınına yerleşmesine “baba yanı yerleşme” (*patrilineal*) denilmektedir<sup>39</sup>. Kadın evlendiğinde

<sup>35</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.55

<sup>36</sup> Linda ADAMS ve başk., *Kadınlar İçin Etkililik Eğitim*, çeviren:Emel Aksay, İstanbul 1999, s.145

<sup>37</sup> Orhan TÜRKDOĞAN, *Güneydoğu Kimliği Aşiret-Kültür ve İnsan*, Bolu 1995, s.113

<sup>38</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.56

<sup>39</sup> Aygen ERDENTUĞ, “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”, Haz., Beylü DIKEÇLİGİL, Ahmet ÇİĞDEM, s.327

kocasının soyuna katılmakta ve onun soyundan sayılmaktadır. Bu durum tek yanlı akrabalık sistemini oluşturur.

Kırsal kesimde norm ikametinin koca evinde, akrabalık ilişkilerinin daha ziyade koca taraflı akrabalar çerçevesinde olmasıdır<sup>40</sup>.

iki yanlı (*bilateral* descent) akrabalık sisteminde ise hem ana hem baba akraba grubundan bazı üyeler dışlanmaktadır. Geriye kalanlar özel bir akraba grubu meydana getirmektedir<sup>41</sup>. Ancak soy-içi evlilikte, kadın yerini, konumunu korumaktadır. Soy dışına çıkmadığı için soyun devamını kocası ile birlikte yürütmektedir.

### 2.3. VAN'DA EVLİLİĞİN KURULMASI

Van yöresinde bir evlilik, “söz kesme”, “haftalık”, “nişan”, “çeyiz günü”, “hamam günü”, “kına gecesi”, “düğün” gibi aşamalardan sonra kurulmaktadır. Evliliğin kurulma sürecinden önce, kız ana-babası kız isteyene verip vermemek konusunda akrabalarına sorarak, danışarak, onların da onayı ile karar vermektedir. Eğer akrabalar içinden bu evliliği onaylamayan olursa ve kız babası isteyene kızını verirse, akrabası ile arasında aylara varan sürelerle “küslük” başlamaktadır. Dolayısıyla bir evlilik yakın akrabaların (amca, dayı vd) bilgisi ve onayı ile kurulurken, tüm akrabalarla birlikte komşular, alınan eşyalar, takılan takılar, başlık gibi yapılabilenlerin de tanıklarındırlar. Yaşanan her olay çevrenin gözü önünde olduğundan dedikoduya meydan verilmemektedir. Ancak dünürler arasında küçük de olsa sürtüşmeler yaşanmaktadır. Nişanlılık dönemi uzadıkça bu sürtüşmeler artmaktadır. Bu nedenle maddi imkanlar elverdiği sürece nişanlılık dönemi, kısa tutulmaktadır<sup>42</sup>.

### 2.4. KIZ “VERMEK” VE KIZ “ALMAK”

Kız ve erkek tarafı için, kızın yabancıya gitmemesi ve yabancından kız alınmaması en önemli tercihlerden birisidir. Böylesine bir tercihi yapma nedenleri arasında, kendi bildikleri tanıdıklarının, “yabancı” dan daha iyi olacağı düşüncesi yatmaktadır. Nitekim

<sup>40</sup> *Türk Aile Yapısı, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara 1989, s.24

<sup>41</sup> ERDENTUĞ, a.g.e., s.329

<sup>42</sup> ALTUNTEK, a.g.e., s.73

“Van yöresinden: “Benim denenmiş ayranım başkasının denenmemiş yoğurdundan daha iyidir”. Bu atasözü en iyi şekilde anlatmaktadır.

Huyunu-suyunu bildikleri bir kızın yoğun akrabalık ilişkileri içinde sorun yaratmayacağı düşünülmektedir. İleriye dönük olarak, yaşlılıkta, hastalıkta bakım işlerini üstlenebileceği beklentisi de vardır. Ayrıca kızın “namus”u konusunda da emindirler<sup>43</sup>.

Seçici olan taraf aslında kızın ailesidir. “Yabancı” dan isteyen olsa da bunu tercih etmemektedir. Çünkü kız tarafı, “yabancı” olan birisinin kızına nasıl davranacağı, kızını hangi koşullarda yaşatacağını bilmemektedir. Bunu gibi nedenler evlilikte tercihin “yabancı” dan olmamasına yol açmaktadır.

Bu noktada “yabancı” kavramından ne kastedildiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Yöre insanı için, direkt ilişki içine girilmeyen, anlaşılıp tanınmayan ve güven duygusunu geliştirmedikleri herkes “yabancı”dır. Kendilerinden birisini “o yabancıyı” benimseyip kabul etmesi, güven duyması, diğer yakınlarının da aynı duyguyu geliştirmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla yoğun ilişkiler boyutunun yaşandığı, en iyi bilinip, tanınabilen akrabadır. Bu ise öncelikle akrabadan evliliğin tercih edilmesine yol açmaktadır<sup>44</sup>.

Evlilik tercihinde rol oynayan diğer bir faktör, toplumsal “statü”nün korunması ya da geliştirilmesidir. Bunun bir yolu da kızı “vermek” ve “almak” dengesinin korunmasıdır.

Kız tarafı statü olarak kendinden aşağıda olana kızını vermeyerek, aşağı düzeye inmeyi önlemeye çalışmaktadır. Eğer kendinden aşağı statüdeki birine kızını verirse, bu bir tür “yenilgi” yi kabul etmek demektir.

Bu boyut, aşiretler ve köyler arasındaki kız alıp-verme ilişkisinde de görülmektedir. Güçlü aşiretler barışık oldukları ancak, kendinden aşağı gördükleri aşiretlerin kızını almakta, kendi kızını vermemektedir. Gücsüz olan ise, kız vererek hısımlık ilişkisi içinde çevresini, gücünü, arkasındaki desteğini artırmayı amaçlamaktadır<sup>45</sup>.

Ancak güçlü olma, beraberinde yalnızlığı da getirmektedir. Bu yalnızlık içinde kızını verecek denk güç yoktur. Kardeşlerin ekonomik, politik birliği ile

---

<sup>43</sup> ALTUNTEK, a.g.e., s.70

<sup>44</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.71

<sup>45</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.71

oluşan bu güç içinde verilecek kızların sorununun çözümü de kardeşlerin oğullarıyla (amca kızı-amca oğlu) sağlanabilmektedir

Bu özellik, Van yöresinden Buruki Aşiret reisinin aile yapısında görülmektedir. Burukiler 20 bin oy potansiyelli, birçok köyde yerleşim gösteren, ekonomik ve siyasi gücü olan ve bu gücünü yöredeki diğer aşiretler üzerinde hissettiren bir aşirettir. Bu güç, aşiret reisinin kişiliği, kimliği ile bütünleşmiştir. Yörede böylesine bir güç bu aşiret reisinde ve ailesinde olduğundan, aynı zamanda yörenin en yalnız ailesidir. Ailenin birliğinin korunmasının bir yolu olarak seçilen amca kızları, dışarıya “verilemeyen” kızların sorununa da çözüm getirmektedir. Dolayısıyla yörede karşılaşılan amca kızı evliliği en fazla aşiret reisinin ailesinde görülmektedir.

Sonuç olarak, aileler, soylar, aşiretler arasındaki dengenin korunmasında, yeniden oluşmasında kadınların önemli bir konumu vardır. Bunu sağlayan da kız tarafının seçiciliğidir. Bir kızı isteyenlerin arasından (akrabalar da dahil) seçilen damat, bu dengenin korunmasında en uygun görünen adaydır<sup>46</sup>. Van ve yöresinde en yaygın görülen akraba evlilikleri devam ederken yabancıyla evlenenlere de rastlanmaktadır. Bu kız tarafının tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır.

## 2.5. BAŞLIK

Van yöresinde, diğer yörelerde görülmeyen farklı bir başlık geleneği vardır. Bu gelenek kısaca şöyledir.

Oğlan babasının davet ettiği akraba, komşu ve dostlarından oluşan bir grup erkek, kız evine giderek yemekli bir “nişan” günü yapılmaktadır. Bu yemeğe sadece erkekler katılabilmektedir. Yemekten sonra oğlan evinin belirlediği bir “Toy Bey” inin öncülüğünde siniye para atılmaktadır. Nişan gününden önce oğlan babası, akrabalarından bir büyüğe/ileri gelene, bir koç göndererek onu “Toy Bey” i tayin etmektedir. Genellikle Toy Bey’inin nişanda atacağı paranın miktarı da belirlenmektedir. Siniye ilk parayı Toy Bey’i atmaktadır; diğer misafirler (oğlan tarafı) Toy Beyi’nin attığı paranın üstüne çıkmamak koşulu ile siniye para atmaktadırlar. Her kişinin attığı paranın miktarı, ekonomik gücünün yanı sıra oğlan babasının kendi nişanlarında attığı para ile de orantılıdır. Yani ne kadar para atılmışsa karşılığında o kadar para atılır. Böylece “karşılıklı ilkesi” yerine getirilmiş olmaktadır. Sinide toplanan para, başlık parasından az ise baba üstünü tamamlamakta ve kız babasına başlık parası olarak verilmektedir. Eğer başlık parasının miktarını

<sup>46</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.72

geçiyorsa, başlık miktarını kız babasına verip geri kalanını kendinde muhafaza etmektedir. Bu arta kalan parayı ya düğün masrafları için kullanır ya da bir kısmını kendisine saklayabilir<sup>47</sup>.

## 2.6. NİKAH

Yapılması mutlaka gerekli ve öncelikli nikah şekli imam nikahıdır. Düğün öncesinde veya sonrasında resmi nikahın yapılması çok nadir görülmektedir. Nikah için talep edilen resim, gelin kızın muhtara/belediyeye gidip imza atması gibi zorunluluklar, resmi nikahın kıyılmasına engel teşkil edecek hususlar olabilmektedir. Çünkü genç kızın ilçeye gidip resim çektirmesi, muhtara/belediyeye gidip imza atması onaylanan davranışlar değildir.

Ancak yörenin bugünkü sosyal yapısında resmi nikahın kadına getirdiği birtakım hakların (koca mirasından pay, boşanma, nafaka,vb) başka türlü çözümleri vardır ve bu yapı sürekliliğini koruduğu için resmi nikah işlevsel hale gelememektedir<sup>48</sup>. Günümüzde dahi Van'ın özellikle kenar mahallelerinde göç yolu ile gelen kadınların bir çoğunda resmi nikaha rastlanmamaktadır. Kadınların çoğu başka çareleri olmadığı için bu durumu kabullenmişlerdir.

## 2.7. ÇOK KADINLA EVLİLİK: “KUMALIK”

Aile içi ilişkilerin bir başka boyutu ise kumalar arasındaki ilişkilerdir.

Türkiye’de ikinci kadına “Kuma” denir. Elli yıl önce bu durum Medeni Kanunla ortadan kaldırılmış olmasına rağmen bir çok köylük yerlerde hala görülmektedir. Bunun en büyük nedeni kadının kısır olması, çocuk doğuramaması<sup>49</sup> ya da erkek çocuk doğuramamasıdır. Çocuk doğuramadığı için birinci eşin “başı eğik”tir ve kumayla rekabet edebilecek gücü yoktur. Kumalar arası ilişkide, ilk eş, üstüne kumanın gelmesini hiçbir zaman istemediğinden, kendisine rakip olarak gelen kadına karşı baştan olumsuz tutum ve davranış içine girmektedir; birinci eş olmanın verdiği üstünlükle evin idaresinin kendisine ait olduğunu gösteren otoriter bir tutumla kumasını da idare etmek istemektedir. Kuma ise, daha genç olmanın verdiği avantajı kocasına karşı kullanmaktadır. Kocanın iki kadından birine öncelik veren davranışı, bu rekabeti veya çatışmayı artırmaktadır. Rekabetin ilginç tarafı çocuk doğurmak

<sup>47</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.75

<sup>48</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s. 75, 76

<sup>49</sup> Mehmet ERÖZ, “Türk Ailesi”, İstanbul 1977, Haz., Beylü DİKEÇLİGİL, Ahmet ÇİĞDEM, s.237

konusundadır. Hamilelik, kocanın karısına cinsel ilişkisinin sürdüğünü gösteren bir ögedir. Dolayısıyla cinsellik ve kadınlık alanlarının göstergesi olarak, kumalar arasında çocuk doğurma yarışı vardır.

Çok kadınla evlilik yörede görülen ancak pek sık olmayan bir uygulamadır. Örneğin koca, ikinci bir eş (kuma) almak istediğinde, bu isteğe karşı tepkiyi sadece karısından değil, karısının ailesi ile birlikte kendi ailesinden de almaktadır<sup>50</sup>.

Bir erkeğin birden çok sayıda kadınla evlenmesinin en önemli nedeni özellikle de erkek çocuk sahibi olmayı istemesidir. Erkek çocuk sahibi olmayı isteme de toplumun değerleri önemli rol oynamaktadır. Mirasın yalnızca erkek çocuklara bırakıldığı toplumlarda aile varlığının koruyucusu olarak bir erkek çocuğa gereksinme duyulmaktadır. Erkek çocuk soyun devamını sağlayacak en önemli unsurdur. Aile ocağının sönmemesi için bir erkek çocuk gereklidir.

Mirasın bölünmesi endişesiyle bir erkeğin ölen kardeşinin karısıyla evlenmesinin zorunlu görülmesi de polygyninin nedenlerinden biri olarak belirmektedir<sup>51</sup>.

Çok kadınla evlilik yöre kadınları tarafından onaylanmamaktadır. Fatma Başaran'ın 1966'da Diyarbakır'da yapmış olduğu araştırmanın verileri de gözlemimizi desteklemektedir. Bu araştırmaya göre, kumayı istemeyen kadınların oranı % 97.1'dir. Kadınlar kumayı şiddetle red etmektedirler. Kadın erkek çocuk doğurmadığı durumda kumanın olmasını kabul eden kadınların oranı ise %97.3'tür<sup>52</sup>.

Çok karılı evlilik ücretsiz el emeği ve erkeğe sağladığı prestij ve cinsel doyum açısından geçerliliğini korumaktadır. Kırsal kesimde %3 dolaylarında olup, Doğu Anadolu'da %5'e çıkmaktadır<sup>53</sup>.

Ancak erken yaşta evlendirilen erkek, olgunlaşmaya başladığı dönemlerde kendi beğenisine göre bir eş seçme arzusuna girmektedir. Niyetin gerçekleşmesini sağlayan faktör, ekonomik gücün başlık parasını ödemekten çok, genişleyecek hane nüfusunu besleyebilecek düzeyde olmasıdır.

İkinci eş alma kararını veren ve ekonomik gücün yeterli olduğunu düşünen erkeğe karşı karısı, sesini çıkarmadan durumu kabullenmemektedir. Kavgayı, dayağı

<sup>50</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.55

<sup>51</sup> Altan ESERPEK, "Türk Köyünde Poligam Evliliğe İlişkin Formel-Enformel Norm Çatışması", Haz., Beylü DİKEÇLİGİL, Ahmet ÇİĞDEM, Ankara 1991, s.403

<sup>52</sup> Fatma BAŞARAN, "Birden Fazla Kadınla Evlenmeye Karşı Vaziyet Alışlar", Haz., Beylü DİKEÇLİGİL, Ahmet ÇİĞDEM, Ankara 1991, s.187

<sup>53</sup>, "Türkiye'de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu", Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları Ankara 1975, s.74

da göze alarak tepkisini göstermektedir. Ailelerin de bu kararı değiştirmeye gücü yetmemişse ve “kuma” gelmişse, birinci eş, kocasına ve kumaya karşı mücadelesinden kolay kolay vazgeçmemektedir. Kocasını ile yıllara varan sürelerle konuşmamak, “yatağına” almamak gibi cezalandırıcı davranışlara girmektedir. Eğer kuma ile aynı çatı altında yaşıyorsa evin idaresini kumaya bırakmadan biraz da kaynanalık rolü ile kumaya emirler verip iş yaptırmak gibi davranışlar göstermektedir. Ancak kadının kumayı sesini çıkarmadan kabul ettiği durum, daha önce de belirtildiği gibi, kendinden beklenen erkek çocuğu doğuramadığı zamandır<sup>54</sup>.

Ne var ki; toplum düzenindeki değişme bu konudaki vaziyet alışlara etkiye başlamıştır. Bu değişimde kadın erkekten önce gelmektedir<sup>55</sup>.

Aile içi dinamikler ve çocuğun değerinde önemli değişiklikler oluşmaktadır. Kadının düşük statüsü, çocuğun ekonomik değeri ve erkek çocuk tercihi ile belirlenen örüntü ise çok çocuklukla bağlantılıdır<sup>56</sup>.

Evin yönetiminde ve işleyişinde en ufak söz hakkına sahip bulunmayan kadın, evlilik ve eş seçiminde de özgür değildir. Evlenme, bir iş akdi olarak kabul edildiğinden ana-baba kızlarını en çok başlık veren ya da maddi olanak sahibi olan kişiye vermektedir. Kızın kişisel görüşünün alınması veya onun tercihleri doğrultusunda eş seçimi söz konusu değildir<sup>57</sup>.

## **2.8. 1950-1970 YILLARI ARASINDA VAN'DA EVLENME İSTATİSTİKLERİ**

İstatistiklerine bakıldığında erkek ve kadının yalnız kanuni birleşmesinden meydana gelen evlenme konusu ithal edilmiştir. Ülkemizde oldukça yaygın olduğu tahmin edilen ve imam nikahı ile yapılan gizli ve dini evlilikler burada yer almamıştır<sup>58</sup>. Bölgemizde yaygın olarak görülen “imam nikahı” Van merkezinde, ilçe ve köylerinde sık görülmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsünün kayıtlarında yer alan bilgiler ancak resmi nikahı bulunanları kapsamaktadır. Günümüzde dahi Van Valiliği

<sup>54</sup> ALTUNTEK, a.g.e, s.78, 79

<sup>55</sup>BAŞARAN, a.g.e., s. 188-199

<sup>56</sup>Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, *İnsan-Aile-Kültür*, İstanbul, 1991, s.99

<sup>57</sup>“Türkiye’de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu”, Ankara 1975, s. 72

<sup>58</sup>Haluk CİLLOV, “Türkiye’de Evlenme ve Boşanmaların Seyri”, Haz., Beylü DIKEÇLİGİL, Ahmet ÇİĞDEM, Ankara 1991, s. 66

toplu nikah törenleri yaparak çoluklu çocuklu imam nikahlı aileleri, resmi nikahla evlendirmektedir.

1950-1955 yıllarına ait evlenmeleri, aynı yılların aynı vilayetlere ait şehir nüfuslarına bölmek suretiyle evlenme oranları hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, illerimizin çoğunda evlenme oranının binde 9 ile binde 10 arasında değişmekte olduğu görülmektedir. Gerçi evlenme oranının çok düşük olduğu vilayetlerimiz de mevcuttur. Mesela 1955 yılına ait Van'ın %6.3, Siirt'in evlenme oranı %6.0, Erzurum'un evlenme oranı %6.2, Hakkari'nin %6.4, Erzincan'ın %6.5, Ordu'nun %6.8, Niğde'nin %6.8, Rize'nin %7.2'dir<sup>59</sup>. Özellikle 1955'li yıllarda resmi nikahla evlenenlerin istatistik oranına baktığımızda az olduğu görülmektedir.

**Tablo.1 Yıllara Göre Van Genel Nüfus Sayımları**

Yıl	Van Merkez	Van Merkez, Nahiye ve Köyler Toplam nüfus
1950	13.664	145.944
1955	17.254	175.250
1960	22.043	211.034
1965	31.431	266.840
1970	46.751	325.763

**Kaynak:** Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 24.10.65, DİE., Ankara, 1969, s.6,26,28; 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, DİE., Ankara, 1963, s.571; Genel Nüfus Sayımı 25.10.1970, DİE., Ankara, 1973, s.3

Yukarıdaki Tablo'1 de Van'ın yıllara göre genel nüfusu görülmektedir. Van'ın merkez nüfusu 1955'de 17 254 olmasına rağmen<sup>60</sup> Van'da evlenenlerin oranları 1955 yılında %6.3<sup>61</sup> olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi Van'ın nüfusu devamlı artış göstermiştir. 1950'de Van merkez ile ilçe ve köylerin nüfusu toplam 145.944 iken 1970'de 325.763<sup>62</sup> çıkmıştır. Bu nüfus artışı doğrultusunda Van'ın evlenme sayısı da artmıştır. Ancak aşağıda ki Tablo.1'e bakıldığı zaman evlenme sayısındaki artışın az olduğu dikkat çekmektedir.

<sup>59</sup>CİLLOV, a.g.e., s. 70

<sup>60</sup>DİE., 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s 542

<sup>61</sup>CİLLOV, a.g.e., s.70

<sup>62</sup> Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 24.10.1965, DİE., Ankara 1969, s.26; 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, DİE., Ankara 1963, s.571; Genel Nüfus Sayımı 25.10.1970, DİE., Ankara 1973, s. 3

**Tablo.2 Evlenmelerin Van İline ve Yıllara Göre Dağılımı**

(İl ve ilçe merkezlerinde)

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Van	96	128	160	149	194	211	167	165	211	188	224

Kaynak: Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1945-195, DİE.,Ankara, 1967, s,10<sup>63</sup>

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Van	255	277	287	276	265	208	248	272	304	331

Kaynak: Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1967, DİE.,Ankara, 1968, s,3;Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1968, DİE.,Ankara, 1969, s,16; Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1969-1970, DİE.,Ankara, 1971, s,19<sup>64</sup>

Yukarıdaki Tablo 2’de görüldüğü gibi yıllara göre evlenme sayıları artmasına rağmen fazla evlilik görülmemektedir. 1960’ da Van merkezin nüfusu 22.043 iken, 1960 yılında evlenme sayısı sadece 224’de kalmıştır. Burada belirtilen oranlar resmi nikahla evlenenlere aittir. Açıkça görüldüğü gibi geriye kalan evlilikler imam nikahlı, resmi olmayan bir evlilik şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Van merkez ilçe ve köylerinde yaşayan insanların çoğu imam nikahlı evlendiği için kayıtlarda görülmemektedir. Çünkü resmi nikahla evliliklerin az görülmesinin nedenini Cillov; Medeni Kanunla evlenmelerin revaç bulmamasının da olumsuz yönde rol oynadığını belirtmektedir<sup>65</sup>.

Tablo.3’de görüldüğü gibi 1969 ve 1970 yılında Van’da görülen evlenme yaşı kadınlarda 15-19 arasında, erkeklerde ise 25-29 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir<sup>66</sup>.

Evlenme yaşına bakıldığında genel olarak 1958 yılında Türkiye’de kaydedilen evlenmelerde erkeğin vasati yaşı 27,36 ve kadının vasati yaşı 22,96 dır. Lakin bu ortalama yaş şehirden şehre bazı değişiklikler göstermektedir<sup>67</sup>.

<sup>63</sup> Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1945-1950, DİE.,Ankara 1967, s.10<sup>64</sup> Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1967, DİE.,Ankara, 1968, s,3; Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1968, DİE.,Ankara, 1969, s,16; Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1969-1970, DİE., Ankara 1971, s,19<sup>65</sup> CİLLOV, a.g.e., s. 72<sup>66</sup> Evlenme İstatistikleri 1969-1970, DİE., Ankara 1971, s. 18,19<sup>67</sup> CİLLOV, a.g.e., s. 75

**Tablo.3 1969-1970 Yıllarında Van’da Evlenenlerin, Yaş Gruplarına Göre Dağılımı**

Yaş grupları	Cinsiyet		Yıl	
	1969 Evlenen sayısı 304		1970 Evlenen Sayısı 331	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
-15	-	1	-	2
15-19	19	141	8	151
20-24	107	100	107	122
25-29	120	35	141	30
30-34	27	9	46	15
35-39	14	9	11	5
40-44	6	5	7	1
45-49	1	1	2	4
50-54	2	1	3	-
55-59	3	1	-	-
60-64	2	-	-	-
65-69	-	-	2	-
70-74	2	-	1	-
75-79	-	-	1	-
80+	1	1	1	-
Bilinmeyen	-	-	1	1

Kaynak: Evlenme İstatistikleri 1969-1970, DİE., Ankara, 1971, s.18,19

Bilindiği gibi, ortalama evlenme yaşındaki değişmeler evlenme oranları üzerine genellikle olumlu yönde etki etmektedir. Ortalama evlenme yaşının düşmesi genç yaştaki nüfusun fazlalığı sebebiyle evlenme oranını yükseltmektedir. Bunun aksi de mevcuttur, yani ortalama evlenme yaşının yüksekliği, ileri yaşlarda vuku bulan evlenme sayısının çok olduğunu göstermekteyse de bu yaşlardaki nüfusun azlığı sebebiyle evlenme oranı düşmektedir.

Türkiye genelindeki evlenme yaşı ile kıyasladığımızda şu sonuçlar çıkmaktadır.

**Tablo 4. Türkiye Geneli Ortalama Evlenme Yaşı**

Devreler	Erkek yaş grubu	Kadın yaş grubu
	10-59	10-59
1945-1950	19.5	16.7
1950-1955	19.5	16.0
1955-1960	20.7	17.4

Kaynak: Ek I deki evlenme sayıları frekans kabul edilmek suretiyle hesaplanmıştır.

**Tablo 5 Türkiye Geneli Muhtelif Yaş Gruplarında 5 Yıllık Evlenme Oranları**

Devreler	Yaş Grupları	%	Erkek	%	Kadın	%
1945-1950	10-34	35.59	36.26	11.69	48.54	10.12
1950-1955	10-34	35.59	35.24	25.49	55.44	-
1955-1960	10-34	35.59	36.03	47.49	51.99	43.70

Görülüyor ki, erkekler için 35-59 yaş grubunda evlenme oranları devreden devreye şiddetle artmaktadır. 1950-55 devresinde bir önceki devreye göre artış 13.80 puandan ibaret iken, 1955-60 devresinde bu devreye göre 22.00 puandır. Bundan ileri yaşlardaki evlenmelerin yıldan yıla arttığı sonucu çıkarılabilmektedir. İleri yaşlardaki evlenme oranlarının artmasının ise, evlenme yaşını yükselteceği şüphesizdir. Şu hale göre 1955-60 devresinde gerek ortalama evlenme yaşında, gerekse, evlenme oranında vukubulan gelişmeyi bu şekilde yorumlamamız mümkün olmaktadır. Ayrıca 1950-55 devresinde evlenme oranının düşmesine 10-34 yaş grubuna ait evlenme oranında kaydedilen gerilemenin (35-59 yaş grubuna ait evlenme oranında vukubulan artışın massedemeyeceği seviyede) sebep olduğunu, diğer bir ifade ile, 10-34 yaşlarındaki nüfusun daha az evlenmesi sonucu meydana geldiğini söyleyebiliriz<sup>68</sup>.

## 2.9. VAN' DA BOŞANMA

Boşanma, evlilik kadar eski bir olgudur. Belli kültür düzeyine ulaşmış ve evliliği sosyal bir müessese olarak kabul etmiş toplumlarda, boşanma hakkı ancak yasa ve geleneklerle kısıtlanmış fakat boşanma hiçbir zaman ortadan kaldırılamamıştır. Ülkemizde yıllık boşanma oranının binde 1'den az olması nedeniyle boşanma oranlarının uluslararası karşılaştırılması yapıldığında, ülkemizdeki boşanma oranlarının diğer ülkelerdeki boşanma oranlarından çok düşük

<sup>68</sup> Özer SERPER, "1945-1960 Devresinde Türkiye'de Evlenmeler", *Haz.*, Beylü DİKEÇLİGİL, Ahmet ÇİĞDEM, Ankara 1991, s. 155-156

olduğu görülmektedir. Türkiye’de kaba boşanma oranının batı ülkelerinden az olduğu gözlenmektedir. Bunun en önemli nedeni; Türkiye’de dini ve ailevi bağların sağlamlığı ve geleneklere bağlılığın, (kırsal kesimde dini nikahla meydana gelen evliliklerdeki ayrılıkların istatistiklere yansımaması<sup>69</sup>) olmasıdır.

1950 ile 1970 yılları arasında Van’daki, boşanma oranları aşağıdaki Tablo 6’da belirtildiği gibi en çok 1967 yılında 24 tane boşanmanın<sup>70</sup> gerçekleştiği görülmektedir.

**Tablo 6. Yıllara Göre Van’da Boşanma sayıları**

İller	Boşanma sayıları										
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Van	8	5	12	7	11	10	8	17	16	16	13

Kaynak: Boşanma İstatistikleri 1932-1962, DİE.,Ankara,1964, s.6; Boşanma İstatistikleri1967, DİE., Ankara, 1968, s.3

**Tablo 7. Yıllara Göre Van’da Boşanma sayıları**

Van	Boşanma sayıları									
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
	16	12	16	12	20	17	24	13	15	7

**Kaynak:**Boşanma İstatistikleri1969-1970, DİE., Ankara 1971, s. 5

Doğu Anadolu’nun bir ili olan Van’daki sosyal yapı, boşanmayı etkilemektedir. Çünkü bölgede ve Van’da boşanmalar hoş karşılanmamaktadır. Gelin babası evinden gelinlikle çıkar, koca evine gider; oradan da kefenle mezara girer anlayışı çok yaygın olduğundan boşanmalar ancak son çare olarak yapılmaktadır. Toplum içinde boşanarak dul yaşamak bir kadın için son derece zordur. Türkiye’de dul kadınların sayısı, dul erkeklerin sayısından çoktur. Bu durumun bir nedeni Türk toplumunda geleneksel olarak erkeklerin kendilerinden küçük yaştaki kadınlarla evlenmesidir. İkinci bir neden, dul erkeklerin, ikinci kez evlenme olanaklarının genellikle, dul kadınlara oranla daha yüksek oluşudur.

Öte yandan, eşlerinde ayrılmış nüfus oranının oldukça düşük olduğunu görüyoruz. Bunun nedenleri, ailenin hızla değişen bir toplumda bile tutucu niteliğini

<sup>69</sup> <http://aile.gov.tr/aileist.htm>, s.22,23, Erişim: 29.03.2006

<sup>70</sup> *Boşanma İstatistikleri 1967*, DİE., Ankara 1968, s. 3

sürdürmesi, ikinci bir nedeni ise, Türkiye’de boşanmanın oldukça zor olması ve genellikle eşlerin ikisinin de onayını gerektiren uzun işlemlere bağlı bulunmasıdır<sup>71</sup>.

### 3. KADIN EĞİTİMİ

Türk Milli Eğitim sisteminin yapısı 1939 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenmiştir. Sistem “Örgün Eğitim” ve “Yaygın Eğitim” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün Eğitim sistemi içerisinde; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim(meslek ve teknik liseler), özel eğitim ve yüksek öğrenim yer almaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana temel eğitimin zorunlu olduğu ülkemizde, 1928 yılında Türk alfabesinin kabulü ile yok denecek kadar az olan okuma-yazma oranı 1935 yılında kadınlarda %9.8’e erkeklerde ise, %29.4’ yükselmiştir. Okuma-yazma bilen kadın ve erkek nüfus oranı 1935 yılından günümüze kadar sürekli artmakla birlikte 1960 yılından sonra özellikle kadın nüfusta bir artış gözlenmektedir<sup>72</sup>.

Eğitim sistemlerinin, kız ve erkekler için, eşit olmayan fırsat ve olanaklarla ilgili yapısal özellikleri, kalkınmış batı ülkelerinde bile, ülkeden ülkeye değişmektedir. Ancak, eğitim sistemlerinin bazı yapısal özellikleri de kız ve erkekler arasında eşitsizliğin artmasına yardım edebilmektedir. Yarışmalı giriş sınavları; kızların konu ve meslek seçimini geleneksel kadın rollerine göre yapması, sistemin çocukların erken yaşta yaptıkları yanlış alan seçimini sonradan değiştirmelerine olanak veren esnekliklere sahip olmaması; zorunlu eğitim süresinin kısa oluşu, eğitimde eşitsizlik yarattığı çok iyi bilinen yapısal faktörler arasındadır<sup>73</sup>.

Türkiye genelinde, istatistikler daha yakından incelendiği zaman yetişkin kadınlar arasında okuma-yazma bilmezliğin ve öğrenim düzeyindeki yetersizliğin genellikle kırsal bölgelerde ve ülkenin doğu kesimlerinde daha kötüye gittiği görülmektedir.

Türkiye’de yakın yıllarda okuma-yazma bilen kadınların kaba sayısındaki gelişmeye dikkat edersek, örneğin 1955 yılında 6 ve daha yukarı yaşlarda 2 milyon 436 bin okuryazar sayısının 1970’de iki katından fazla artarak 5 milyon 825’ bini bulmuştur. Madalyonun tersi ise şudur: Aynı dönemde okuryazar olmayan kadınların

<sup>71</sup> Emre KONGAR, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul 1985, s.428

<sup>72</sup> *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadını Durumu*, Ankara 1998, s. 5

<sup>73</sup> *Kız çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri*, Ankara 2000, s.12,13

sayısı da artmış; 1955’de 7 milyon 79 bin olan okuma-yazma bilmeyen kadın sayısı 1970’de 1 milyon 647 bin fazlasıyla 8 milyon 726 bine çıkmıştır. Şu halde, belirtilen dönemlerde kadınların okuryazar oranındaki artış hızı okuma-yazma bilmeyen kadın nüfusunun sayıca çoğalmasını önlemeye yetmemiştir<sup>74</sup>.

**Tablo 8. Türkiye’de 6 Ve Daha Yukarı Yaşlardaki Kadın Nüfusta Okuryazarlık (1955-1970)**

Yıllar	Okuryazar olan	Okuryazar olmayan	Bilinmeyen	Toplam
1955	2.436	7.079	33	9.548
1960	2.743	8.301	7	11.051
1965	4.133	8.450	8	12.591
1970	5.825	8.726	11	15.562

Kaynak:1955 ve 1960 yılları için 1963 Türkiye İstatistik Yıllığı ,Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın No. 490; diğer yıllar için Milli Eğitimde 50 Yıl.1923-1973 esas alınmıştır.

Tablo.8’de görüldüğü gibi Türkiye’de 1955 ile 1970 yılları arasındaki kadın nüfusta okuryazarlık durumu görülmektedir. (DİE’nün rakamlarında sıfır rakamı kullanılmamış kısaltma yoluna gidilmiştir. Yani 9.548.000 olması gerekirken sıfır rakamları kullanılmamıştır.) 1955 yılında 9548 olan kadın nüfusta okuryazarlık 1970 yılında 15562’ye çıkmıştır. Görüldüğü gibi okuryazarlık durumunda artış söz konusudur. Ancak nüfusun hızla artması sonucu okuryazar olmayanların sayısında da bir artış olduğundan aradaki sayı azalacağına artış göstermiştir( 1955’de okuryazar olmayan 7079 iken 1970 yılında ise bu rakam 8726’ya çıkmıştır).

Türkiye’de yetişkin insan gücünün eğitim bakımından eriştiği düzey, çağdaş bir toplumun gereklerine cevap vermemektedir.Yetişkin kadınların, erkeklere göre eğitim bakımından daha düşük düzeyde bulunması ise ilke olarak kadın erkek eşitliğine ve her iki cins için eğitimde fırsat eşitliğine değer veren bir toplum için rahatsız edici olduğu kadar, yetişkin kadınlarımızın sosyal ve ekonomik hayatta tam yerlerini alamadıklarını bildiren bir gösterge; onların bu yolda er veya geç aşmaları gereken bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır<sup>75</sup>.

Öte yandan, şunu da belirtmek gerekir ki bugün kadınlar arasında yaygın olan okuma-yazma bilmezliğin ve eğitim düzeyi düşüklüğünün düzeltilmesi, ihtiyaçlardan ancak biridir. Bu ihtiyaç giderildiği zaman her iş tamamlanmış olmayacaktır. Hangi öğrenim kademesinden geçmiş olursa olsun, insanlar için yetişkinlik hayatında

<sup>74</sup> Turhan OĞUZKAN, “ Yetişkin Kadının Eğitimi”, *Türkiye Kadın Yılı Kongresi*, Ankara 1978, s. 166,168

<sup>75</sup> OĞUZKAN, a.g.e., s. 167

bilgisini tazeleme, arttırma, yeni bilgiler edinme gereği vardır. Başka ülkelerin tecrübelerine bakılırsa, toplumların eğitim düzeyi yükseldikçe yetişkin eğitime duyulan ihtiyaç daha da genişlemekte, yoğunlaşmaktadır. Zira, çağımız bilimide, teknikte, hayatın her yönünde, her uğraşı dalında sürekli, hızlı değişmeler çağdır.

Görülüyor ki Türkiye’de geniş yetişkin kadın kitlesini cehaletten kurtarmak, bu kitlenin bilgi ve öğrenim düzeyini yükseltmek üzere yetişkin eğitimi tedbirlerine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç genel olmakla birlikte bazı bölgelerde, illerde ve yaş gruplarında özellikle belirgindir<sup>76</sup>.

Ülke genelinde yaşanan dönüşümlerden özellikle 1950 ile 1970 yılları arasındaki Van ilinde meydana gelen eğitim ve öğretimdeki durumun nasıl seyrettiğini anlamak için bu tarihler arasında meydana gelen değişimleri gözler önüne sermek gerekmektedir.

### 3.1. VAN’DA 1950-1970 YILLARI ARASINDA OKUR YAZARLIK

Van, Doğu Anadolu Bölgesindeki en gelişmiş illerden biri olma özelliği gösteren şehirlerden biridir. Dolayısı ile çevre illerden, ilçelerden ve köylerden okumak için Van’a gelen öğrencilerin olduğu da bilinmektedir. DİE’den elde ettiğimiz bilgilere göre, 1950 ile 1970 yılları arasındaki Eğitim Öğretim dönemi verilerine baktığımız zaman, eğitimin bu yıllar arasında bir artış kaydettiğini, ancak bu artışın, Van’ın genel nüfus artışı içinde okur yazarlık oranının yeterli olmadığı görülmektedir. Aşağıdaki Tablo’larda görüldüğü gibi eğitimin düşük seviye olmasının yanı sıra kadın eğitiminin yok denecek kadar az olduğu dikkati çekmektedir.

**Tablo 9. Van İlinde Yıllara Göre Okuma Yazma Bilenlerin Dağılımı**

Yıllar	Van, ilçe, köy nüfusu			Okur yazarlık oranı					
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
1950	119 011	63 703	55 308	11 769	18. 47	1 926	3. 48	13 695	11. 51
1955	131 058	69 646	61 412	20 398	29. 29	3 618	5. 89	24 016	18. 32
1960	159 850	84 515	75 335	22 045	26. 08	4 561	6. 05	26 606	16. 64
1965	206 138	110 990	95 148	40.806	37. 76	8 623	9.06	49 429	23. 97
1970	252 468	130 771	121.697	52 020	39.78	12 492	10. 26	64 512	25. 55

Kaynak: Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE., Ankara, 1973, s.14

<sup>76</sup> OĞUZKAN, a.g.e., s.170

1950 yılında Van ilçe ve köylerinde 55308 kadın nüfusunun 1926'sı (% 3.48) okuma yazma bilmektedir. Erkeklerde okuma yazma oranı ise 63703 kişinin ancak 11769'u bilmektedir. 1950 yılında kadın okur yazarlık durumunun çok düşük olmasının yanında, erkeklerin durumu kadınlara göre daha iyi görülse de toplam nüfus içinde düşük seviyede olduğu tespit edilmektedir. Tablo 9'da görüldüğü gibi burada ilkokul, orta okul ve lise eğitimin bahsedilmemektedir. Sadece okur-yazarlık durumu gözler önüne serilmektedir.

1955 yılında kadın okur yazarlığı %5.89 iken erkeklerin okur yazarlığı %29.29'dur. 1950-1955 yılı arasındaki geçen 5 yılda kadın okur yazarlığında 2.41 oranında artış olduğu görülmektedir. Bu oranlara göre de kadın eğitiminde ciddi artışlar yaşanmamıştır. 5 yıllık zaman diliminde kadın eğitimi 1926'dan 3618'e çıkmıştır. 1692 kişi fazla okuma-yazma öğrenirken, Van'daki kadın nüfusu ise 55308'den 61646'ya çıkmıştır.

1960 yılında kadın okur yazarlığı %6.05'e yükselirken, erkek okur yazarlığı ise 5 yıl öncesine göre %3.21 oranında bir azalma göstermiştir. Bunun nedeni bilinmemektedir.

1965'de kadın okur yazarlığında artış %9.06'ya ulaşmıştır. Erkeklerin okur yazarlık durumunun da ise %37.76 yükselmiştir. Kadın erkek eğitiminde bir sıçrama görülmesine karşın erkek okur-yazarlığı kadınlara göre daha fazla bir artış göstermiştir.

1970 yılına baktığımız zaman kadın ve erkek okur yazarlığındaki artışın devam ettiği görülmüştür( kadın, %10.26; erkek, %39.78 ).

1950 ile 1970 yılları arasında geçen 20 yıllık zamanda kadın okur yazarlığında dikkati çeken 3 kattan fazla artış olduğu görülmektedir. Erkek okur yazarlığı ise iki kattan daha fazla artış yaşanmıştır. Van halkının okuma yazma öğrenmesi, kadın öğretmenlerin atanması, iş hayatına kadınların atanması, okula giden kız öğrencilerin artması Van' daki sosyal yaşantının değişmesine zemin hazırladığından dolayı oldukça önem arz eden bir gelişme olmuştur. Ancak bu gelişme hiçbir zaman istenen düzeyde olmamıştır.

### 3.2. 1950-1970 YILLARINDA İLKÖĞRETİMDE KADIN EĞİTİMİ

Tablo 10’da görüldüğü gibi 1950 ile 1970 yılları arasında ilköğretim düzeyindeki okullarda, kadın öğretmen, kız öğrenci sayısında önemli artışlar yaşanmıştır.

**Tablo 10. 1950-1970 Yılları Arasında Van’daki İlkokullarda, Öğretmen, Öğrenci ve Diploma Alanlar Sayısı**

Öğretim yılları	okul	Öğretmen			Öğrenci			Diploma Alanlar		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1949-50	62	115	94	21	3 785	2 936	849	270	207	63
1954-55	115	199	174	25	6 751	4 865	1 885	400	316	84
1959-60	128	262	239	23	7 827	5 330	2 497	726	530	196
1964-65	237	440	387	53	18 875	13 813	5 330	1 386	1 127	259
1969-70	309	805	650	155	30 821	22 106	8 715	3 373	2 770	603

Kaynak: Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE., Ankara, 1973, s.31<sup>77</sup>

1950 Eğitim Öğretim döneminde 62 tane ilkokul bulunurken, toplam 115 öğretmenin 94’ünü erkek öğretmen, 21 tanesini kadın öğretmen oluşturmaktadır. Öğrenci sayısına baktığımızda toplam 3785 öğrencinin 2936’sını erkek öğrenci oluştururken 849’unu kız öğrenciler oluşturmaktadır. Tablo 10’da görüldüğü gibi toplam 270 kişi diploma almıştır. Bunların 207’si erkek 63’ü ise kız öğrencilerdir.

1955 Eğitim Öğretim döneminde 174 erkek öğretmen, 25 kadın öğretmen bulunmaktadır. Erkek öğrenci 4865 iken kız öğrenci sayısı 1885’tir. Diploma alanların sayısını 316 erkek öğrenci, 84 kız öğrenci oluşturmaktadır. 1950 yılından 1955 yılına kadar istatistiklerinde gösterdiği gibi artışlar olmuştur.

1960 Eğitim Öğretim döneminde erkek öğretmen sayısı artarken kadın öğretmen sayısı azalmıştır. Kız ve erkek öğrenci sayılarında artış görülürken, diploma alan kız öğrenciler daha fazla artmıştır.

1965 Eğitim Öğretim döneminde, artışlar devam etmiş, kadın öğretmen sayısı bir kat artarken, kız öğrenci sayısı önceki döneme göre iki kat artış göstermiş, diploma alanların oranı yükselmiştir. Erkek öğretmen sayısı bir kat artarken erkek öğrenci sayısı iki kat artmıştır.

1970 Eğitim Öğretim döneminde, erkek öğretmen sayısı bir kat artarken, kadın öğretmen sayısında üç kat artış görülmüştür. Diploma alanlarda erkek ve kız öğrenci sayısında iki kat’a yakın artış olmuştur.

<sup>77</sup>: Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE., Ankara 1973, s.31

### 3.3. 1950-1970 YILLARINDA ORTAÖĞRETİM KADIN EĞİTİMİ

**Tablo 11. Ortaokullarda Van'daki Okul, Öğrenci ve Diploma Alanların Sayısı 1950-1970**

Öğretim yılları	okul	Öğretmen			Öğrenci			Diploma Alanlar		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
VAN										
1949-50	2	15	11	4	208	177	31	27	25	2
1954-55	4	28	20	8	322	269	53	51	46	5
1959-60	5	43	34	9	670	582	88	104	77	27
1964-65	6	42	37	5	891	758	133	237	194	43
1969-70	8	67	53	14	2390	2171	219	511	456	55

Kaynak: Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE., Ankara, 1973, s.51<sup>78</sup>

1950 Eğitim Öğretim döneminde Tablo 11'de görüldüğü gibi, Van'da ortaöğretimde 2 tane okul bulunmaktadır. Aynı dönemde 4 tanesi kadın olmak üzere 15 öğretmen bulunmaktadır. Toplam öğrenci sayısı 208 iken bunun 177'si erkek, 31'i kız öğrencidir. Toplam diploma alanlar 27 kişinin, 25'si erkek, 2'si kız öğrencidir. Eğitim alan kız öğrencilerden 2'sinin diploma alması bu tarihlerde orta öğretimdeki eğitimin içinde bulunduğu yeri göstermek açısından çok önemlidir. .

1955 Eğitim Öğretim döneminde, okul sayısı, erkek ve kadın öğretmen sayısı ile diploma alanların sayısının arttığı görülmüştür. Genel nüfus içinde bakıldığında bu sayıların çok az olduğunu ancak gelişmeye yönelik adımlar olarak değerlendirdiğimizde bu girişimlerin önemli olduğunu anlamaktayız.

1960 Eğitim Öğretim döneminde erkek öğretmen sayısı artış gösterirken, kadın öğretmen sayısında hiç artış görülmemiştir. Toplam öğrenci sayısına baktığımızda erkek öğrenci sayısı iki katından fazla artış gösterirken, kız öğrenci sayısı 1,5 kat artış göstermiştir. Bu dönemde diploma alanların erkeklerde iki katına yakın iken, diploma alan kızların sayısında ise 5 kattan fazla artış olduğu görülmüştür. Bu durum oldukça şaşırtıcı görünmektedir. Farklı bir yönden baktığımız zaman diploma alan kız öğrencilerin 5 kat fazla artış göstermiş hali dahi, erkek öğrencilerin oldukça gerisinde olduğunu yukarıdaki Tablo 11'de gözler önüne serilmektedir(diploma alan erkek öğrenci 77, diploma alan kız öğrenci 27).

<sup>78</sup> Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE., Ankara, 1973, s. 51

1965 kadın öğretmen sayısında ciddi bir azalma olmuştur. Erkek öğretmen sayısında ise çok az bir artış göstermiştir. Kız öğrenci sayısı 88, diploma alanların sayısı ise 43 olarak kayıtlara geçmiştir. Erkek öğrencilerin durumunda da artış olduğu tabloda görünmektedir.

1970 Eğitim Öğretim döneminde erkek öğretmen sayısı 53, kadın öğretmen sayısı 14'tür. Erkek öğrenci sayısı 2171 olurken, kız öğrenci sayısı 219 olmuştur. Diploma alanlara baktığımızda, bu sayı erkek öğrencilerde 456'ya, kız öğrencilerde ise 55'e yükselmiştir.

Türkiye geneline baktığımızda 1970'de 16-24 yaş grubundaki köylü kadınların yalnızca %40.6'sı okur-yazar; yani yüz kadının yaklaşık olarak altmış bir trafik işaretini bile çözemeyecek durumdadır. Erkeklerde ise % 84'ü okuryazardır. Kadının cahil kalmaması için, değer yargıları, töreler, gelenekler gerekli ortamı sağlamaktadır. Köylerde kızların okula gitmesi önemli bir sorun haline gelmektedir. 1970-71 ders yılı dikkate alındığında, toplam 1.806355 öğrenci bulunmakta; bunun 987.483'ünü erkek öğrenci oluştururken, 818.872'si kız öğrenci oluşturmaktadır. Kırsal kesime dönüldüğünde aradaki farkın büyüdüğü gözlenmektedir. Toplam 3.181.222 ilkokul öğrencisinin yalnızca 1.290.289'u kız öğrenci, 1.890.933'ünün ise erkek öğrenci olduğu görülmektedir. Kentten kırsala gidildikçe kadın erkek arasındaki eğitim eşitsizliği büyümektedir. Üstelik okul düzeyi yükseldikçe kızların eğitim oranı düşmektedir. Köylerde, 16 yaşından yukarı nüfus arasında okula devam edenlere bir göz atıldığında her 1000 kadının 402'si ilkokulu bitirebilirken yalnız 1000'de 5'i ortaokulu ve 1000'de 4'ü lise veya dengi bir okulu bitirmektedir.

Böylesine eğitimden yoksun bırakılan kadının kendini geliştirme; yeteneklerini ortaya koyma olanağı erkeğe oranla çok daha düşük olmaktadır<sup>79</sup>.

#### **3.4. 1950-1970 MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM KADIN EĞİTİMİ**

Van'da 1950 Eğitim Öğretim döneminde 4 adet mesleki ve teknik okul bulunmaktadır. Bu dönem de kadın öğretmen sayısı 3 iken erkek öğretmen sayısı 34'tür. 550 erkek öğrenci, 16 kız öğrenci bulunmaktadır. Ancak mezun kız öğrenci bulunmazken toplam 36 erkek öğrenci mezun olmuştur.

<sup>79</sup> *Türkiyede Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu*, Ankara, 1975, s. 67, 68

**Tablo 12. Van İlinde Yıllara Göre Mesleki ve Teknik Öğretim**

Öğretim yılları	okul	Öğretmen			Öğrenci			Diploma Alanlar		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1949-50	4	37	34	3	516	500	16	36	36	-
1954-55	4	34	26	8	602	544	58	157	147	10
1959-60	4	36	27	9	810	691	119	128	116	12
1964-65	8	68	44	24	1130	971	159	159	137	22
1969-70	10	120	90	30	3243	1613	1630	664	570	94

Kaynak: Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE., Ankara, 1973, s.81

1955 Eğitim Öğretim döneminde 5 yıl öncesine göre, kadın öğretmen sayısı 3'ten 8'e, kız öğrenci sayısı ise 16'dan 58 çıkarken, diploma alanlar 10 tane olmuştur.

1960 Eğitim Öğretim döneminde, kadın öğretmen sayısında artış olmazken, kız öğrenci sayısında iki kat artış görülmüştür. Bu okullarda okuyan erkek öğrenci sayısı 5 yıl öncesine göre artış gösterirken, diploma alan erkek öğrenci sayısında gerileme yaşanmıştır.

Türkiye'de 1960'lı yıllarda başlayan planlı kalkınma döneminden itibaren, İş Gücüne Katılma Oranlarının(İKO) yükseltilmesi amacıyla, kadın ve genç kızlarımızın eğitim düzeylerini yükseltmeye yönelik çeşitli politikaları yürürlüğe koymuştur. Örneğin, genç kız ve kadınlara yönelik okuma-yazma ve meslek kursları, kırsal kesimdeki kız öğrencilere de hem lise düzeyinde eğitim vermek hem de meslek kazandırmak üzere açılan ve sonradan Kız Meslek Liseleri'ne (KML) dönüştürülen kız enstitüleri ile örgün eğitim dışında kalan genç kız ve kadınlara yönelik pratik kız sanat okulları uygulamaları bunlar arasındadır<sup>80</sup>.

1965 Eğitim Öğretim döneminde kadın öğretmen sayısında 5 yıl öncesine göre 3 kata yakın artış olmuştur. Kız öğrenci sayısında artış yaşanırken, diploma alan kız öğrenci sayısı da iki katına çıkmıştır. Bu, kaç katına çıkarsa çıksın kız öğrenciler daima erkek öğrencilerin gerisinde kalmışlardır.

1970 Eğitim Öğretim döneminde kadın öğretmen sayısında az da olsa bir artış yaşanmıştır(5 yıl öncesi kadın öğretmen sayısı 24'den 30'a çıkmıştır). Kız öğrenci sayısı ise 159'dan, 1630 yükselerek 10 kat artış göstermiştir. 1950 ile 1970 yılları arasındaki geçen zamanda ilk defa kız öğrenci sayısı 1630 ile erkek öğrenci sayısını geçmiştir(erkek öğrenci sayısı 1613). Diploma alan kız öğrenci sayısı ise 22'den,

<sup>80</sup> *Kız çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri*, Ankara 2000, s. 50

94'e ulaşarak 4 kat artış göstermiştir. Erkek öğretmen ve erkek öğrenci sayısı 2 kat artmıştır. Aynı tarihlerde neredeyse sayıları aynı olan kız, erkek öğrenci sayıları diploma alma noktasında belirgin fark olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin elde ettiği eğitim, hem ekonomik faaliyetlerin niteliğinin hem de işgücüne katılım oranlarını etkileyen bir faktördür. Ancak eğitim istihdam için çok önemli bir koşul olmasına rağmen, yeterli tek koşul değildir. Bu bağlamda Türkiye'de de bireylerin eğitim düzeyi ile İKO'ların arasında sıkı bir ilişki gözlenmektedir. Ancak, kadınların düşük düzeydeki İKO'larını sadece eğitim değişkeni ile açıklamak pek doyurucu olmayacaktır. Örneğin, kentsel kesimde meslek liseli erkeklerin İKO'ları %76.3 iken kadınların %42.4'dür. Bu açığın, işgücü piyasasındaki cinsiyetçi tutumlar, kadınların meslek eğitiminin işgücü talepleri ile tutarlılığı, kadının çalışmasına ilişkin tutumlar, iş ortamındaki cinsiyetçi yaklaşımlar, kadının eve ilişkin sorumlulukları vb. gibi çeşitli değişkenler açısından irdelenmesi gerekir<sup>81</sup>.

Endüstri ve meslek liseleri ve kız meslek liselerinde olay sadece "tek cinsiyetli okul" türü olayı değil, aynı zamanda "cinsiyet türlerine dayalı program" olayıdır. Endüstri meslek liseleri, endüstride "erkek mesleği" olarak bilinen alanlara erkek "ara insan gücü" yetiştirmeyi amaç edinirken, kız meslek liseleri (KML) kızları, geleneksel kız meslekleri yanında daha çok "bilgili ve becerili" ev kadını olarak eğitmeyi amaçlamışlardır. Eğitim programları da bu amaca yönelik olmuştur<sup>82</sup>.

Mesleki teknik öğrenim kurumlarında, erkek ve kız öğrencilerin okul türlerine göre dağılımında, cinsiyet ayrımı çok belirgin ve neredeyse yıkılmaz bir yapı olma özelliğini sürdürmektedir. 1975 bu yana öğrencileri geleneksel olarak erkek mesleği diye düşünölen mesleklere hazırlayan erkek teknik öğretim okullarına, karşı cinsten öğrenci alınmasının önünde herhangi bir engel bulunmamasına rağmen, kız meslek liselerinde bir süredir endüstriyel programlar açılmasına ve uygulamaların geleneksel cinsiyet bileşimini değiştirmekte sadece sınırlı bir etkisi olduğu görölmektedir<sup>83</sup>.

<sup>81</sup> *Kız çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri*, Ankara 2000, s. 49,50

<sup>82</sup> *Kız çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri*, Ankara 2000, s. 28- 29

<sup>83</sup> Gülden TÜRK TAN, *Kadın İstihdam Zirvesi*, İstanbul 2006, s. 76

### 3.5. VAN'DAKİ KADIN OKUR-YAZAR NÜFUSUNUN DİĞER İLLERLE KARŞILAŞTIRMASI

**Tablo 13. 1970 Nüfus Sayımı Sonucu İllere Göre 6 Ve Daha Yukarı Yaşlardaki Kadın Nüfusta Okuma-Yazma Bilenlerin Yüzdesi**

1.İstanbul	68.7	TÜRKİYE	40.0	45.Hatay	28.1
2.İzmir	66.0			46.Kastamonu	27.8
3.Ankara	63.1	24.Antalya	39.1	47.Rize	27.6
4.Eskişehir	59.4	25.Uşak	38.8	48.Kars	27.5
5.Bursa	58.9	26.Malatya	38.5	49.Sivas	27.0
6.Kırklareli	55.3	27.Kırşehir	38.2	50.Erzurum	25.2
7.Çanakkale	55.0	28.Kütahya	37.3	51.Giresun	25.1
8.Tekirdağ	53.4	29.Erzincan	36.0	52.Elazığ	23.9
9.Bilecik	53.2	30.Çankırı	35.8	53.Trabzon	23.2
10.Kocaeli	48.6	31.Artvin	34.9	54.Bingöl	20.5
11.Denizli	47.6	32.Adana	34.4	55.Tunceli	19.2
12.Muğla	47.4	33.Afyon	34.4	56.Ordu	17.3
13.Edirne	46.7	34.Niğde	33.8	57.K.Maraş	17.2
14.İçel	46.4	35. Amasya	33.3	58.Diyarbakır	16.7
15.Konya	44.6	36.Bolu	33.3	59.Ş.Urfa	16.2
16.Aydın	44.5	37.Zonguldak	33.3	60.Siirt	16.1
17.Balıkesir	44.5	38.Sinop	32.6	61.Muş	16.0
18.Nevşehir	44.5	39.Tokat	32.5	62.Bitlis	12.7
19.Sakarya	43.7	40.Çorum	30.0	63.Ağrı	10.9
20.Manisa	41.5	41.Samsun	29.4	<b>64.Van</b>	<b>10.3</b>
21.Kayseri	40.4	42.Yozgat	29.1	65.Adiyaman	10.2
22.Burdur	40.3	43.Gaziantep	28.9	66.Mardin	9.0
23.Isparta	40.1	44.Gümüşhane	28.8	67.Hakkari	1.3

Kaynak: Milli Eğitimde 50 Yıl. 1923-1973.s.5-14 esas alınarak düzenlenmiştir.

İller arasındaki farklılıklar da dikkate değer görülmektedir. Aynı sayımın sonuçlarına göre İstanbul'da kadınlar arasında yüzde 68.7'ye çıkan okuma-yazma bilen oranı, Van'da ancak yüzde 10.3'ü bulmaktadır.

Okuma yazma bilenler 1950 yılında 1926 iken 1970 yılında bu sayı 12492'ye ulaşmıştır. 1950 yılında Van'da Mesleki Teknik Liselerden mezun olan kız öğrenci sayısı 10'dan 1970 yılında 94'e çıkmıştır. Bu Tablo 12'de durumu gözler önüne sermektedir.

Bu nedenle, ülkemizde yetişkin kadınların eğitimini, sadece bugün karşılaşılan yaygın cehaleti gidermeye yönelik bir tedbir olarak değil, gittikçe genişleyecek olan köklü bir faaliyet alanı olarak düşünmek, öyle planlamak gerekmektedir<sup>84</sup>.

Köylerimizde okuma-yazma bilen kadın oranı ortalama %20 kadardır. Hele Doğu Anadolu ve Güneydoğu'da %10'u bile bulamayan illerimiz vardır<sup>85</sup>.

<sup>84</sup> OĞUZKAN, a.g.e., s.170

<sup>85</sup> M.Rauf İNAN, *Atatürk ve Türk Kadını Tarihte Türk Kadını*, İstanbul 1991, s.144

#### 4. VAN'DA KALKINMA SÜRECİNDE KADIN İŞGÜCÜ

Dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmeler eğitilmiş ve nitelikli iş gücünü öne çıkarırken daha az eğitilmiş ve hiç eğitilmeyen kadınlar doğal olarak hem istihdamın hem de toplumsal yaşamın dışında kalmaktadır. Özellikle ülkemizde üniversite eğitimi almış kadınların iş gücüne katılım oranının %90'ların üzerinde olduğunu dikkate alırsak eğitimsizliği kadınların istihdama katılımındaki önemli bir neden olarak ortadan kaldırılması gerektiği bir gerçektir<sup>86</sup>. Türkiye genelinde kadınların iş gücüne katılımı 1950'li yıllarında %70'lerdeyken, 1990'larda bu oran %30'lara kadar varan devamlı bir düşüş göstermiştir. İç göç bunun nedenlerinde biri olmuştur. Kente taşınan kadın, köyünde ücretsiz işçi olarak çalışırken, şehirde ev kadınlığını tercih etmekten başka şansı kalmamıştır<sup>87</sup>. Nisbi bir refahın ve gelişmenin başlamasıyla kadın işgücü oranı düşmeye başlamıştır.

**Tablo 14. Türkiye Geneli Sayım yılı ve Cinsiyete Göre İktisaden Faal Olan Kadın Nüfusu**

Sayım Yılı	Kadın	Erkek	Faal nüfus içinde kadın nüfusun oranı
1955	72.01	95.34	43.11
1960	65.35	93.60	40.76
1965	56.62	91.83	37.89
1970	50.25	79.46	38.45
1975	47.28	80.87	35.69

KAYNAK: İstatistiklerle Kadın 1927-1992, D.İ.E., Matbaası, Ankara, 1995, s.22, 23

Kadınların işgücüne katılım oranının düşük olmasındaki bir diğer önemli neden de kanunlardaki eşitlikçi yapıya rağmen kadının niteliksel gelişimi ve iş gücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşmamasıdır. Kadınları istihdama taşıyacak mekanizmaların yetersizliğinin yanı sıra eğitim ve yeterli mesleki bilgi ve becerilere sahip olunması da kadın istihdamının önündeki engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir azlığı nedeniyle çalışmak zorunda kalan kadınlar ise kayıt dışı, sosyal güvencesi olmayan, düşük statülü işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Ekonomik açıdan, kadınlarımızın bağımlılık statüleri, gerek faal kadın nüfusun ücret karşılığı olmayan “ aile-içi yardımcı işçilik” hallerinde, gerek gayri-

<sup>86</sup> Nimet ÇUBUKÇU, *Kadın İstihdamı Zirvesi*, İstanbul 2006, s. 25

<sup>87</sup> İpek İLKKARACAN, “Göç, Kadının Ekonomik Konumu, Hareket Özgürlüğü, ve Aile İçi Güç Dinamikleri”, İstanbul 1998, s.62

faal kadın nüfus içinde yer alan ve hem salt sayıları, hem oranları sür'atle yükselen “ev kadını” kesitinde genelliğini korumaktadır.

Gerçekten, faal kadınlarımızın (1970 istatistiklerine göre) %82'si aile içinde ücretsiz çalışmaktadır. Gayrı faal kadınların “ Ev kadını” kesitinin hemen tümü, ekonomik açıdan erkeğin hakim olduğu bir aile veya evlilik ünitesinin bağımlı elemanı durumunda yaşamaktadır. Kadını aile içindeki yaşamı ise atalardan kalma peşin yargıların etkisi altındadır; başka deyimle o, sanki, “dışarıda görevi yokmuşçasına” “aile bütçesine herhangi bir katkıda bulunmuyormuşçasına”, yaşamaktadır. Gene bir başka deyimle o, hane halkının hizmetlerini bizzat görmekle yükümlü sayılmakta devam etmektedir. İş ve meslek sahibi kadınlarımızın, iş ve mesleklerine “alınışları” ve orada “ilerleyişleri” ile ilgili, hukuki türden olanları az olmakla beraber, fiili türden olanları çok olan ayırt gözetmelerin tümü ile kaldırılması, iş ve meslek alanında “işe liyakat” normundan başka ölçütlerin esas alınmaması, kadınıımızı ilgilendiren önemli sorunlardan birini temsil etmiştir<sup>88</sup>.

#### **4.1. VAN'DA 1950 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER**

23 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımında, Van iline göre Sayım Haftası içindeki Ana Meslek Grupları İtibarı ile İktisaden Faal Kadın Nüfusuna 1950 yılından sonra, çalışan kadınların durumunu Van iline indirgediğimizde toplam 13664 olan şehir nüfusu içinde sadece 945 kadının çalıştığı dikkat çekmektedir. Kayıtlara geçen faaliyet alanları içinde ise en çok çiftçilik, ziraat, ormancılık ve balıkçılık gibi alanların tercih edildiği görülmektedir. 224 kadının ise mesleği bilinmektedir. Ancak 89 kadın çeşitli meslek dallarında çalışmaktadır. Çiftçilik dışında çeşitli meslek dallarında çalışan erkekler 3072 iken, aynı alanlarda çalışan kadınların sayısı 89'dur.

Tablo15'de görüldüğü gibi, çalışan kadınların yarısından fazlasının tarım alanında çalıştığı görülmektedir. Türkiye geneline baktığımızda da benzer durum görülmektedir.

<sup>88</sup> *Türkiye Kadın Yılı Kongresi, Kadın Nüfusumuzun Sosyal Özellikleri: (1927-1975 Arası Gelişimi)* Ankara 1978, s. 104 -108

**Tablo 15. Van'daki 1950 Genel Nüfus Sayımı Haftası İçindeki Ana Meslek Grupları İtibariyle İktisaden Faal Nüfus**

Van Meslek grupları itibari ile iktisaden faal nüfusu		
	Kadın	Erkek
Teknik elemanlar ve serbest meslek erbabı	22	111
Teşebbüs sahipleri, idareciler, Büro ile ilgili meslekler	10	1 497
Satıcılar ve satışla ilgili meslekler	-	111
Çiftçiler ormancılar, balıkçılar avcılar ve ziraat işçileri	632	1 109
Maden ve taş çıkarma işleri ile ilgili meslekler	-	8
Nakil vasıtalarını yürütmekle ilgili meslekler	-	105
Sanatkarlar, imalatçılar ve başka yerde zikredilmeyen meslekler	17	672
Hizmetle ilgili meslekler	40	288
Mesleksizler ve meslekleri tayin edilemeyenler	224	280
Toplam	945	4 181

Kaynak: 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, D.İ.E.,Matbaası, İstanbul,1961, S.347<sup>89</sup>.

23 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımında Van iline göre Sayım Haftası içindeki Ana Meslek Grupları İtibari ile İktisaden Faal Erkek Nüfusu'na bakıldığında toplam 4181 kişi bulunmaktadır. Çeşitli meslek kuruluşlarında çalışan erkeklerin meslek sıralamasında birinci sırayı " Teşebbüs ve büro işi ile ilgili meslekler" yer alırken ikinci sırayı ise "çiftçilik (ormancılık, balıkçılık ve ziraat)" ile uğraşanlar yer almıştır. Aynı tarihte çalışan erkekler, çalışan kadınların dört katından daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Türkiye'de işgücüne katılma oranı, erkek nüfusun işgücüne katılma oranını, kadın nüfusun işgücüne katılma oranından daha yüksektir. Türkiye'de genel olarak tüm yaş gruplarında işgücüne katılma oranı erkek nüfus için kadın nüfustan yüksektir. Kadınların 25 yaşından sonra işgücüne katılma oranının azalması sonucu kadın ve erkeklerin işgücüne katılma oranları arasında farklılık artmaktadır. Kadınların evlendikten sonra veya çocuk sahibi olduktan sonra işgücünden ayrılmaları bu durumun nedenlerinden biri olarak görülebilir<sup>90</sup>.

1950 öncesi dönemde kadınların erkekler gibi eğitilmesi ve tarım dışı üretime de katılmasını teşvik etmektedir. 1950'den sonra eğitim ve göç, sosyal hareketliliği sağlayan iki önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim görmüş kadınlar görmemişlere, kenttekiler köydekilere kıyasla daha iyi koşullarda yaşamışlardır. Bununla birlikte eğitim görmüş kadınlar erkeklere oranla çok daha azdır ve aynı eğitim düzeyinde olanlar arasında cinsiyetçi ayırım belirgindir. Göç yoluyla kadın kendisine köye kıyasla daha iyi bir statü sağlamıştır, ancak bu erkeklerde olduğu gibi

<sup>89</sup> 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, D.İ.E., İstanbul 1961, s. 347

<sup>90</sup> <http://aile.gov.tr/aileist.htm>, s.14, Erişim:30.03.2006

tarımda tarım dışı alana kaymakla değil kadınların üretime katılma zorunluluğunun kalkması ile gerçekleşmiştir. Kadınlar arasında üretime katılmamak statü göstergesi haline gelmiştir. Öte yandan ev kadını olmak, kentteki çalışanlar için de tercih edilen bir konumdur<sup>91</sup>.

#### 4.2. VAN'DA 1955 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN

**Tablo 16. 1955 Nüfus Sayımı Vilayetler ve Meslekteki Mevki İtibarı ile 15 Yaş ve Daha Yukarı Yaşlardaki İktisaden Faal Nüfus 10 000 ve Daha Fazla Nüfuslu Yerler**

İller	Toplam			İşveren		Ücretli		Aile içinde çalışan		Kendi hesabına çalışan		Bilinmeyen	
	Toplam	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Van	6 607	5626	981	40	1	2020	134	633	799	1 249	38	1684	9

Kaynak: 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, D.İ.E. İstanbul, 1961, s.185<sup>92</sup>.

1950 yılında Van'da iktisaden faal kadın nüfusu toplam'da 945 iken, 1955 Nüfus Sayımında 981'e ulaşmıştır( Tablo 16). İşveren olarak çalışan kadın sayısı kayıtlara 1 kişi olarak geçmiştir. Kadın en çok "aile içinde çalışmak" tadır. Bu işlerde çalışan kadın sayısı 799'dur. Kendi hesabına çalışan kadın sayısı ise 38 kişidir.

Tablo 16'da görüldüğü gibi "aile içinde çalışan kadınlar" çoğunluğu oluşturmasına rağmen ücretsiz aile işçisi statüsüyle çalıştıklarından yaptıkları işler piyasada görülmemektedir. Eğer bu kadınlar, aile içinde çalışmasalardı, yerlerine ücretli işçinin veya makinelerin alması kaçınılmaz olacaktır. Bu durumun da emek piyasasını etkileyeceği düşünülmektedir.

Van'da yukarıdaki Tablo 16'da görüldüğü gibi çalışan kadın oranı çalışan erkeklere göre çok düşük orandadır(6/1). Az da olsa çalışan kadınlara 1950 yıllarında rastlamak umut verici görülmektedir.

Köy kadınları ücretsiz aile iş gücü olarak, gerçekte ev kadınlığı faaliyetlerinin bir uzantısını yerine getirmekte, iş piyasasına girmemekte, ancak mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar. Kent kadınları ise toplam iş yerlerinde çalışanların sadece %11'i gibi küçük bir oranı oluşturmakta, kentli kadınların ezici çoğunluğu " ev kadını" işlevini sürdürmekte ve iş piyasasına girmektedir<sup>93</sup>.

<sup>91</sup> Gülay ARIKAN, Kadınlarda Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Hareketlilik, Ankara 1968, s. 60

<sup>92</sup> 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, D.İ.E. İstanbul 1961, s. 185

<sup>93</sup> KAZGAN,a.g.e.,158-160

Toplumun ve kadının kendisine biçtiği öncelikli rol “eş-anne” bunun doğal sonucu olarak da ev kadını olduğu sürece işgücü olarak da “ucuz emek”, “yardımcı aile işçisi” ve benzeri şekilde tanımlanması kaçınılmaz olmaktadır<sup>94</sup>.

1955 yılında Van’da “işveren” olarak çalışan kadın sayısı 981 kadın içinde yalnızca 1 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Belki de bu “işveren” kavramı açık bir şekilde anlaşılmadığından dolayı böyle bir sonucun ortaya çıktığı düşünülebilir.

İşteki durumu “işveren” veya “kendi hesabına çalışan” olarak belirlenen kadınlar için Türkçe literatürde çeşitli adlandırmalar yapıldığı görülmektedir. İş kadını, işyeri sahibi kadın girişimci kadın ya daha genelde informal sektör bunlar arasında sayılmaktadır. Sözcüklerin zihnimizdeki hangi kavramlara tekabül ettiğini açık seçik belirlemek gerekmektedir. İstatistiklerde “işteki durumu”, “işveren” veya “kendi hesabına çalışan” olarak belirtilen, işinin idari sorumluluğunu üstlenmiş olan işinin başında fiilen bulunan, sunduğu hizmet veya ürünün arz- talep ilişkisi içinde belirlenen kadınlar bağımsız işyeri sahibi kadın veya kısaca iş kadını denmesi önerilmektedir.

İşteki durumları işveren ve kendi hesabına çalışan olarak belirlenen iş kadınlarının girişimcilik dışında dahil edildikleri diğer bir kategori ise informal sektördür. Bu çakıştırmanın altında yatan itici güç iş kadınlarının genelde küçük ölçekli işyerlerinde çalıştıklarından kaynaklanmaktadır. İnfomal sektör sadece “kendi hesabına olanlar”ı kapsamakta, “işveren” konumundakileri dışarıda bırakmaktadır<sup>95</sup>.

### **4.3. VAN’DA 1960 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN**

Tablo 17’de görüldüğü gibi, 1960 Genel Nüfus Sayımına göre Van’da çalışma durumu dikkate alındığında çalışan erkek 4602 iken çalışan kadın sayısı 235 kişidir. İşle ilgisi devam eden erkek sayısı 26, kadın sayısı ise bulunmamaktadır. Van’da 1960 yılında görüldüğü gibi çalışan kadın yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. 1955 yılında 945 kadın çalışırken, 1960 yılında bu sayı 238’e düşmüştür.

<sup>94</sup> MİNİBAŞ, a.g.m., s.331

<sup>95</sup> Nilgün ÇELEBİ, *İş Kadınlığı, Girişimcilik ve İnfomal Sektör, Ankara 1968*, s. 267, 268, 270

**Tablo 17. 1960 Genel Nüfus Sayımına Göre İller ve Çalışma Durumu İtibariyle Nüfus**

İller	Çalışma Durumu										
	Toplam			Çalışan		İşle ilgisi devam eden		İş arayan		Bilinmeyen	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Van	6 445	6 207	238	4 602	235	26	-	-	-	1 579	3

Kaynak: 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı Dev. İstatistik Ent.Matbaası 1964 Ankara, s.296

Çünkü, azalan oran, tarım sektöründeki kadın işgücünün azalmasını yansıtmaktadır. Bu sektörde azalış ise, faal kadınların tümü içindeki oran bakımından, sanayi ve hizmet sektörlerine kayan fazlalaşma ile denkleşmektedir. Ancak, kadın işgücünün oranı bakımından, yani bizzat faal nüfusun, yaş kesitine oranı bakımından durum çok daha başka yorumu gerektirmektedir. Azalan kadın işgücü, “gayri-faal kadın nüfusunu”, dolayısıyla “ev kadını” kesitini yükseltmektedir. Nitekim, 1955 yılında, ekonomik faaliyet dışında kalan kadınlar arasında ev kadınlarının sayısı 1.666.800 iken, 1975’de bu sayı 6.136.335’e yükselmiştir ki aralarında bir kıyaslama yapabilmek için, bunları aynı yıllardaki çalışabilir yaştaki kadınlara oranlarsak, 1955’de bu kadınların ancak %22’si ev kadını iken, 1975 yılında % 45’i ev kadını kalmıştır. Diğer gayri-faal nüfus kesiti ise “kadın öğrenci” lerdir. Bunlar, 1955’de ancak 45.234 iken, 1975’de 798.443’e çıkmıştır. Bu durumda gene nispi refahın ve kültürel gelişmenin sonucudur. Evlenebilme yaşındaki kızların içinde “öğrencilik” statüsünde devam edebilme oranının yüksekliği belli bir aşamayı ifade eder. Diğer gayri-faal kadın nüfus ise, aşağıda görülebileceği gibi, nicelik açısından herhangi bir ağırlığa sahip değildir<sup>96</sup>.

D.İ.E. kayıtlarında “Çalışan” ifadesi ile ne anlatılmak istendiği açık ifade edilmemiştir. Tablo 17’de görüldüğü gibi çalışan 235 kadın varken, “işle ilgisi devam eden” hiç kadın görülmemektedir.

Tablo 17’de, “iş arayan” kadın ve erkek bulunmamakla birlikte, bilinmeyen erkeklerin sayısı 1579 olarak görülmektedir. Çalışan kadınların büyük çoğunluğu da tarım alanlarında çalışmaktadır.

Kadınların ve işverenlerin beklentileri hep aynı yönde olmuştur. Kadın çalışanlar işlerinde ilerlemeyecekleri, işverenlerde kadınların mutlaka işten ayrılacakları beklentisi taşımaktadırlar.

<sup>96</sup> Hamide Topçuoğlu, “Türk Toplumunda Kadının Sosyal Statüsü” ,*Türkiye Kadın Yılı Kongresi*, Ankara 1978, s. 94-95-96

Kadının kazanç amacı ile çalışması konusundaki tutumlar oldukça hızla değişmektedir. Hala büyük bir çoğunluk kadının, özellikle evli kadının, yerinin evi olduğu düşüncesidir. Her nasılsa kadının evlenmeden önce çalışması konusunda daha fazla hoşgörü davranılmaktadır. Aslında evli kadınlar üzerindeki baskı ve kontroller genç kızların üzerindeki çok daha fazladır. Bu sorun kazanç için çalışma konusunda da ortaya çıkmaktadır. Erkekler arasında da değişik yaşlardakiler ve değişik mesleklere sahip olanlar, kadının kazanç amacı ile çalışmasına karşı farklı tavır almaktadır<sup>97</sup>. 1960 yıllarda ve 1970'li yılların başlarında kariyer seçme olgusundan kariyer geliştirme olgusuna doğru bir geçiş yaşanmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren kadınların yönetim kademelerinde temsil edilme oranları arttıkça kadın ve erkek yöneticilerin kariyerleri karşılaştırılmaya ve aynı modeller uygulanmaya başlamıştır<sup>98</sup>.

#### **4.4 VAN' DA 1965 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN**

Doğu Anadolu nüfusunun en önemli özelliklerinden biri çok hızlı bir şekilde artışıdır. 1945-1965 yılları arasında Türkiye'nin nüfusu yılda %26.5 artarken, Doğu Anadolu'nun nüfusu %28.8 oranında artmaktadır. Aynı dönemde Türkiye'de şehirleşme hızı %34 iken bu oran Doğu Anadolu'da %43'e ulaşmaktadır. Doğu Anadolu'da meydana gelen şehirleşmenin tamamen demografik bir şehirleşme olduğu görülmektedir. Çünkü, şehirleşme sanayileşme ve tarımın modernleşmesi ile at başı giden bir oluşumdur. Doğu Anadoluda ise tarımın modernleşmesinden söz edilemediği gibi sanayileşmesinden de söz edilmesi mümkün değildir. Devlet yatırımlarının sadece % 10'u, özel sektör yatırımcılarının ise %27'si, Doğu Anadolu Bölgesindedir. Bu rakamlar Doğu Anadolu'daki sanayileşme durumunu çok ilkel seviyede olduğunu göstermektedir. Ağrı, Tunceli, Bingöl, Muş, Van, Adıyaman, Urfa, Mardin ve Hakkari gibi yerlerde sanayi işletmesi adıyla bir şey bulunmaması, durumun ne kadar üzücü olduğunu göstermektedir. Bu durum Doğu Anadolu'daki ekonomik yapının sadece tarıma dayandığını göstermektedir.

<sup>97</sup> Mübcecel B.KIRAY, "Küçük Kasaba Kadınları", Haz., Abadan UNAT NERMİN, *Türk Toplumunda Kadın*, İstanbul 1982 s .353

<sup>98</sup> ÇELEBİ, a.g.m., s. 239

**Tablo 18. 1965 Genel Nüfus Sayımına Göre Van İline Ait İktisadi ve Cinsiyete Göre Dağılımı 15 ve Daha Yukarı Yaşlardaki Faal Nüfus 10 000 ve Daha Fazla Yukarı Yerler**

İktisadi faaliyet kolları	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Ziraat, ormancılık Balıkçılık ve avcılık	94	2 932
İstihraç sanayii	-	9
İmalat sanayii	11	1 069
İnşaat sanayii	11	1 548
Elektrik,gaz,su,istihsal ve sıhhi hizmetler	1	23
Ticaret, banka, sigorta, gayrimenkul satışları	11	997
Nakliye ambarlama ve muhaberat	18	627
Genel hizmetler	190	4 244
İyi tarif edilemeyen gayri muayyen faaliyetler	47	1932
Toplam	383	13 381
Kadın-Erkek Genel Toplamı	13 764	

Kaynak:1965 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, D.İ.E., Matbaası, Ankara, 1969, s.572<sup>99</sup>

Bir yandan şehre doğru büyük bir nüfus akımı olurken, diğer yandan onları istihdam edecek alanlar yaratılmamaktadır. Van'da dahil bütün doğu illeri için de durum aynıdır. Böyle bir ekonomik yapı içinde erkeklerin dahi çalışma alanı bulamadığı bu coğrafi yerde, kadınların çalışma alanlarının ne kadar dar olduğu görülmektedir.

1965 yılı Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre Tablo 18'e bakıldığında kadın nüfusunun, en çok çiftçilik ve ziraat ile ilgili işlerde çalıştığı görülmektedir. İstihraç sanayi, imalat sanayi, elektrik, gaz su, istihsal ve sıhhi hizmetler, ticaret, banka, sigorta, gayrimenkul satışları, nakliye, ambarlama ve muhaberat, genel hizmetler gibi alanlarda çalışan kadınların az olduğu dikkat çekmektedir. 1965 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Van iline ait 15 yaş ve daha yukarı yaşlardaki faal nüfus sonuçlarına baktığımızda çeşitli meslek gruplarındaki kadın erkek arasındaki uçurum açıkça görülmektedir. Tablo 18'de görüldüğü gibi kadınların bazı meslek gruplarında yer almaması toplumsal cinsiyet rollerinden de kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü kadınların daha kolay yapabilecekleri meslekler toplum tarafından belirlenmiştir.

1965 Nüfus Sayımına göre , Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaşlardaki faal nüfusun %38'ini oluşturan kadınların %94'ü tarım, %1,5'u imalat sanayi %2,5'u ise hizmetler kesimindedir. Oysa faal nüfusun %62'sini oluşturan erkekler için bu

<sup>99</sup> 1965 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, D.İ.E., Matbaası, Ankara 1969, s.572

oranlar sırasıyla %58, %16 ve %16.5'tur. Kadınların tarım kesiminde yığılmasının bir nedeni Türkiye'deki kırsal yerleşme birimlerinin önemi, bir diğeri ise özellikle küçük kentlerde bile tarım ve benzeri faaliyetlerin ana iktisadi faaliyet kolunu oluşturmalarıdır. Her iki durumda da kadınların tarım dışında çalışma olanağı hemen hemen yok denecek kadar az olduğu görülmektedir<sup>100</sup>.

Sanayide özellikle de imalat sanayi de istihdam yaratmanın maliyetinin yüksek olması kadın emeğine ikincil gözle bakılmasına neden olmaktadır. Bunda cinsiyetçi bakış tarzından ziyade kadın işgücünün teknolojik donanıma uyum gösterecek uzmanlık eğitiminin gerektirdiği öğrenime sahip olmaması etkili olmaktadır<sup>101</sup>.

Tarım, belirli hizmet faaliyetleri ve hafif imalat sanayi (tütün, dokuma-giyim, gıda-içki, kimya sanayinde paketleme gibi) "kadın işleri" diye tanımlanabilir. Bu tür faaliyetlerde çalışanlar arasında kadınlar tarımda ve tütün sanayinde %50 ve daha fazlası çalışırken, söz konusu diğer kesimlerde %20-35 arası gibi yüksek bir oranı kapsamaktadır. Buna karşılık, fiziksel açıdan yorucu ve yıpratıcı sayılan maden işçiliği, inşaat, ağır sanayi ile hizmetlerin bir kısmında ise, kadınların yok denecek kadar az çalıştığı görülmektedir<sup>102</sup>.

Toplumumuzda kız çocuklarının daha düşük bir statüye sahip olmaları hak, olanak ve ayrıcalıklardan ailenin ve toplumun kaynakları üzerinde birinci öncelik hakkına sahip erkek-çocuk kadar yararlanmamaları, ayrıca eşitlikçi olmayan davranışlara küçük yaşlarda tanık olup, bu durumu içselleştirmeleri, daha sonra da bir türlü aşamamaları, kadınların şu anda içinde buldukları toplumsal ve ekonomik koşulların nedeni olarak görülmektedir.

Cinsiyetçi ayrımcılığın, adet, yasa ve toplumsal uygulamaların, çoğu toplumlarda kız çocuklarını "ikinci sınıf varlık" durumuna soktuğunu, örneğin besin maddelerinin dağıtımı, ev içi görevlerin paylaşılması, sağlık ve eğitim olanaklarını elde etme vb gibi konularda ailenin aldığı kararlarda her zaman erkek çocukları kolladığını göstermektedir. Oysa, kız çocukların içinde buldukları koşulların değiştirilmesi ve onlara yönelik yatırımlara yönlendirilmesi gelecekte kadınlara daha eşitlikçi bir konum ve rol sağlayabilecektir. Bu nedenle, kız çocukların üretken ve

<sup>100</sup> *Türkiye'de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu*, Ankara 1975, s. 53

<sup>101</sup> MİNİBAŞ, a.g.m., s.333

<sup>102</sup> KAZGAN, a.g.e., s.161

kendine güvenli genç kadınlara dönüşmelerine olanak tanıyacak olumlu bir ortamın yaratılması, kız çocuklarla ilgili eşitsiz ve olumsuz durumun tersine çevrilmesi, bir ülkenin yapabileceği en verimli yatırımdır<sup>103</sup>.

Cumhuriyet dönemi Türk kadınının iş yaşamına ya sağlık, adalet, eğitim alanlarında görev alarak ya da kamuda veya özel sektördeki kuruluşlarda çoğunlukla yöneticilik dışı işlerde maaş karşılığında çalışmaktadır. Kadınların kamu bürokrasisi ya da özel sektör kuruluşlarında maaşlı çalışmalarının, bu kurumlarda kadınların yöneticilik pozisyonlarına getirilmelerinin zaten güç olduğu, kadınların destek birimlerde görevlendirildikleri görülmektedir. Çalışan kadınların çalışmalarının gerekçesini birinci dereceden ailelerine katkıda bulunmak fikri toplumda hoş görülen bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır<sup>104</sup>.

#### **4.5. VAN'DA 1970 YILINDAKİ EKONOMİK FAALİYETLER VE KADIN**

Ülkemizdeki sanayileşme çabalarının hız kazanmasıyla birlikte kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımı da artmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda hızlanan bu süreçte kadınlarımızın toplumumuzun her alanında etkili olma mücadelelerinin arttığı ve çalışma yaşamında daha fazla yer aldıkları görülmektedir. Kadınların hem çalışma yaşamına girmesi hem de işteki uygulamalar konusunda yasalarımızda cinsiyete dayalı bir ayrımcılık olmamakla birlikte belli bir iş ve mesleklerin kadınlara uygun görülmemesi ve genel olarak kadının çalışması ile ilgili toplumsal ön yargılar yasalardaki eşitlikçi düzenlemelerin uygulamaya tam olarak yansımaya engel teşkil etmektedir. Yine kadının toplum içindeki ev işleri ve çocuk bakımı konularında kendisinden beklenenler ile çalışma hayatını uzlaştırmadaki zorluklar çocuk bakım hizmetlerinin yeterince yaygın ve makul ücretlerle verilmemesi iş piyasamızda esnek çalışma şekillerinin mevzuatımızdaki ilerlemeye rağmen henüz yaygın olarak benimsenmemiş olması kadınları çalışma yaşamına katılmaktan alıkoyan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır<sup>105</sup>.

<sup>103</sup> ARAT.,a.g.e.,s.22

<sup>104</sup> Nilgün ÇELEBİ, *Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri*, Ankara 1993, s. 252

<sup>105</sup> BAŞESKİOĞLU, a.g.e., 30

**Tablo 19. 1970 Genel Nüfus Sayımı' na göre Van İlinin İktisadi Faaliyet Kolları ve Cinsiyet Dağılımı, 12 ve Daha Yukarı Yaşlardaki Faal Nüfus**

İktisadi faaliyet kolları	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Ziraat, ormancılık balıkçılık ve avcılık	103	1548
İstihraç sanayii	2	11
İmalat sanayii	83	273
İnşaat ve Bayındırlık işleri	5	200
Elektrik,gaz,su,istihsal ve sıhhi hizmetler	0	8
Toptan ve perakende ticaret lokanta ve oteller	27	525
Ulaştırma haberleşme ve depolama	16	254
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve yardımcı iş hizmetleri	6	39
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	157	1429
İyi tanımlanmamış faaliyetler	48	379
<b>Toplam</b>	<b>447</b>	<b>4666</b>

**Kaynak:** 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, D.İ.E.,Matbaası, Ankara 1973, Neşriyat No:690, s.78-81<sup>106</sup>

1970 Genel Nüfus Sayımına göre Van İlinin İktisadi Faaliyet Kolları ve Cinsiyet Dağılımına baktığımızda kadınların iş hayatında fazla aktif olmadığını görmekteyiz. Önceki yıllara göre bir artış olmasına rağmen yine de yetersiz durumdadır. Toplan 447 kadın, işgücünde faal görünürken, erkeklerin 4666'sı faal görünmektedir. Kadınlar birinci sırada, Toplum hizmetleri ve Sosyal ve kişisel hizmetlerde yer alırken, ikinci sırada Ziraat işlerinde yer almaktadırlar. Erkeklerin büyük çoğunluğu da ziraat işlerinde yer almış, ikinci sırada ise Toplum hizmetleri ve Sosyal ve kişisel hizmetlerde yer almışlardır.

Türkiye, henüz temelde bir köylü toplumu olmaktan tam kurtarılamamıştır. Ücretsiz aile işgücüsüyle çalışan küçük işletmeler, tarım nüfusunun dörtte üçünü barındırmaktadır. Emek-yoğun üretim teknolojisine dayanan bu tür bir tarımsal yapıda, genellikle, Kadınların İşgücüne Katılma Oranı (İKO) yüksektir. Erkekler, çok zaman, tarımsal alet ve makineleri kullanır; kadınlar da ekim ve hasat dönemlerinde yoğunlaşan pek çok sayıdaki el-emeği yoğun işleri yerine getirir<sup>107</sup>.

Kadın işgücününün yoğun olarak tarım sektöründe istihdam edilmesi, mesleklere göre dağılımında da tarım ormancılık, hayvancılık ve balıkçılık en çok yapılan iş alanları olarak görülmektedir(%73.5). Bu grupta yığılma olması nedeniyle doğal olarak diğer mesleklerdeki kadınların oranı düşüktür. İmalat sanayinde istihdam edilenler toplam kadın istihdamı içinde %8.9, Toplum hizmetleri ile Sosyal

<sup>106</sup> 25.10.1970 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, D.İ.E.,Matbaası, Ankara 1973, Neşriyat No:690, s.78-81<sup>106</sup>

<sup>107</sup> Gülten KAZGAN, "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi Ve Sosyo-Ekonomik Statüsü" ,Haz., Nermin ABADAN UNAT ve bşk., *Türk Toplumunda Kadın, Ankara 1979*, s. 157

ve kişisel hizmetlerde %9.7, toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otellerde istihdam edilenler yüzde 3.2, mali kurumlar ve sigortacılıkta %2.1, ulaştırma ve haberleşmede %0.6'dır(Nisan 1996, DİE). Ticaret ve satış personeli olarak çalışan kadın işgücününün azlığı (3.2) bu alanların hala kadınların çalışması için uygun alanlar olarak kabul görmeyişinin bir sonucudur. Ancak planlı dönemde tarım dışı alanlarda çalışan kadın sayısındaki artış, gelecekte kadınların ücret karşılığı çalışmalarında ve daha da önce çok az katıldıkları alanlarda daha fazla katılım olabileceğinin işaretini vermektedir.

Bununla birlikte eğitilmiş kadın sayısındaki artışla birlikte kadınların geleneksel olmayan mesleklere doğru da yöneldikleri görülmektedir. Kadınlara istihdam imkanı sağlanması kadar, istihdam edilenlerin sosyal güvence altına alınması da modern devletlerin istihdam politikaları arasında yer almaktadır. İstihdam edilen kadınların %79.8'i sosyal güvenlik kuruluşlarında kayıtlı değildir. Erkeklerde bu oran %35.9'dur. İstihdam edilen kadınların büyük bir bölümünün sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı olmadığı sektör tarımdır. Bu sektörde sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı olmama oranı yüzde 93.0'e ulaşmaktadır. Ancak imalat sanayinde çalışanların yüzde 64.0'ünün ise sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı olmaması düşündürücüdür. Tarımda çalışan kadınların ücretsiz aile işçisi olmaları nedeniyle tarımda yüksek olan bu oranın ikinci olarak imalat sanayinde de yüksek olmasının nedenlerin birisi de istihdam vergisidir. O nedenle işveren sigortasız çalıştırmayı tercih etmektedir<sup>108</sup>.

Türkiye'de kadını ekonomik gücünün olması ailede aynı oranda güç sağlamaz ve aile içi işbölümünde cinsler arası eşitlikçi sayılabilsede farklılığı azaltmaz. Kent ailesinde işbölümü kırsal kesimdeki ailelere göre biraz daha eşitlikçi sayılabilsede kadın hala büyük ölçüde erkeğe bağımlıdır. Kırdan kente göç ve süregelen teknolojik gelişmeler öğrenim düzeyi düşük mesleki niteliklere sahip olmayan kırsal kesim kadınının kentte ücretli işgücüne katılımını engellemektedir<sup>109</sup>.

Türk kadınının çalışma hayatındaki yeri, payı ve işlevi toplumun evrim sürecinde değişiklik göstermiştir. Kadının sosyo-ekonomik statüsü de çalışma hayatına katılıp katılmaması, eğer katılıyorsa katılma biçimi ve emeğinin ürününe

<sup>108</sup> İsmail BİRCAN, "Türkiye'de İşgücü Piyasasında Kadın Ve Kadın Girişimciliği", *Ankara 1968*, s.276, 277

<sup>109</sup> Tülin GÜNŞEN İÇLİ, "Türkiye'de Kadın Suçluluğunun Aile içi İlişkiler ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi", *Ankara 1968*, s. 151

kendisinin sahip çıkıp çıkmadığı eğitim düzeyi varolan ekonomik faaliyet alternatiflerinin kadınlara ne ölçüde açık bulunduğu gibi ögeler dikkate alınarak yapılan araştırmada somut gerçekler şöyle özetlenmektedir.

Türk kadınının piyasalaşmış ekonomik faaliyetle katılma oranı henüz çok düşük, girebildiği iş alternatifinin çok sınırlı olduğu görülmektedir. Kadın ister tarımda ister kentte ücretli işçi statüsünde olsun, erkekler tarafından istihdam edilmektedir. Karar alma sürecine katılmak bir yana çoğunluk kazandığını harcama, özgürlüğüne dahi bulunmamaktadır. Kadınların eğitim düzeyi erkeklere göre çok geridedir.

Kadınların işgücü vasıfları, çok düşük olduğundan, sosyal güvenlik imkanlarından da yeterince yararlanamamaktadırlar. Köyde tarımsal nüfusun yarısını oluşturan kadınlar kente geldiğinde çalışma hayatının dışında kalmaktadır. Bu durum da kentleşmeyi izleyerek doğurganlık oranının azalmasını sınırlamaktadır.

Türk kadını Cumhuriyetten bu yana hukuk düzeyinde erkekle eşit duruma gelmiştir. Ne var ki toplumun gerçekleri hukuk düzeyi eşitlik ilkesinden çok farklı bir görüntü içindedir. Çok iyi eğitilmiş azınlık dışında kadınların erkeklere bağımlılığı sürüp gitmektedir<sup>110</sup>.

---

<sup>110</sup> Kazgan GÜLTEN, “Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi Ve Sosyo Ekonomik Statüsü”, İstanbul 1982, s. 157

## 5. SONUÇ

Yaptığımız bu araştırmada, Doğu Anadolu bölgesinde bulunan illerden biri olan Van'da 1950-1970 Yılları Arasında Meydana Gelen Sosyo-Kültürel Dönüşümlerin Kadın Olgusu Üzerine Etkileri”ni incelemeye çalıştık .

Van ve yöresinde yüzyıllardır süregelen ataerkil ve geleneksel geniş aile kendine ait özellikleri olan bir yapıya sahiptir. Bu aile tipinde anne, baba, evlenmiş ve evlenmemiş oğullar, evlenmemiş kızlar, gelinler ve torunlar bir arada yaşamaktadırlar. Bir arada yaşamamanın dezavantajları genellikle kızları ve kadınları olumsuz yönde etkilemektedir.

Osmanlı toplumunun geleneksel, ataerkil geniş ailesi, Atatürk devrimlerinin değiştirmeyi amaçladığı kurumlardan biridir. Aslında aile yapısını değiştirmeye yönelirken Atatürk’ün kafasındaki düşünce, kadının özgürlüğe kavuşmasıydı. Bu amacı kendisi şöyle belirlemiştir: “Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur”<sup>111</sup>.

Türkiye’de ailenin yapısal değişmesi hukuksal kurullarla desteklenmiştir. İsviçre medeni yasasının Türkiye’ye aktarılması Meclis tarafından 1926 yılında kabul edildi. Bu yasa, gerek aile mallarının yönetiminde, gerekse ölümden sonra servetin paylaşılmasında kadına, erkekle eşit haklar tanıyordu. Erkeğin çok eşli evliliği yasaklanmış ve evlilik anlaşması yasaların güvencesi altına konulmuştu. Medeni yasanın getirdiği haklara ek olarak başka önlemler de alınıyordu. 1930 yılında, kadınlara, yerel seçimlerde oy kullanma hakkı verildi. 1934’de Anayasa değiştirilerek, bu hak genel seçimleri de kapsayacak biçimde genişletildi. 1935’de ilk kadın milletvekili meclise girdi. Bütün bu değişmeler sonunda, kadınlar, eğitimde ve ekonomik etkinliklerde de erkeklerle eşit haklardan yararlanmaya başladılar. Ülkenin sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte bu yasal ve toplumsal-ekonomik değişiklikler, aile yapısını ve aile içindeki bireylerin durumlarını etkiledi. Sonuç olarak, bugünkü toplum yapımızın bir ögesi olarak çağdaş çekirdek aile ortaya çıktı. Bu tip aile, anne, baba ve küçük çocuklardan oluşmaktadır. Çekirdek aile, gerek

---

<sup>111</sup> KONGAR, a.g.m. s.427

kentsel, gerekse kırsal bölgelerde egemen aile yapısı olarak gözlenmektedir. Yasal ve toplumsal değişiklikler yalnızca kentsel aileyi değil, kırsal aileyi de etkilemiştir. Kadınların aile içinde ve toplumsal, ekonomik, siyasal yaşamda erkeklerle eşit haklardan yararlanması sonucu, erkeğin çok eşli evliliği ortadan kalkmış, birden çok kuşağın birlikte yaşadığı ailelerin sayısı iyice azalmıştır. Sonuç olarak az sayıda çok evlilik, Türk ailesinin temel niteliği durumuna gelmiştir. Erkeğin çok eşli evliliği %3 oranını geçmemektedir. Kırsal alanlarda görülen en yaygın çok eşli evliliğin nedeni, kadını kısırlığıdır<sup>112</sup>.

Aile, Türkiye’de değişmekte olan toplumsal kurumların en güzel örneklerinden biridir. Türkiye’deki pek çok kurum bakımından da geçerli olarak kabul edilebilir. İlk olarak aile, topluma tepeden inme aşılana yasal ve toplumsal devrimlerden etkilenmiştir.

Yine de, hala Van’da olduğu gibi, değişmeye karşı tutucu bir tavır takınan erkeklerin davranışları başta olmak üzere, aile konusunda pek çok toplumsal ve psikolojik öge değişimi zorlaşmıştır. İkinci olarak, ailenin yapısı ile işlevleri ayrı hızlarda değişmektedir. Bir başka deyişle, yapı işlevlerden daha hızlı olarak farklılaşmaktadır. En çok sanayileşmiş bölgelerde bile, çağdaş çekirdek yapısı, geleneksel geniş ailenin işlevlerinden bir kısmını korumaktadır. Babanın buyrultusunun egemenliği, ailenin öteki üyelerinin özgürlüklerini kısmakta ve buna benzer “geleneksel geniş aile kalıntıları” çekirdek aileyi denetim altında tutmaktadır<sup>113</sup>.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri en önemli toplumsal sorunlardan biri, düşük okur yazarlık olmuştur. Harf devrimi, okur yazarlık oranını arttırmak için girişilmiş çabalardan biridir. Cumhuriyet kurulduğunda okur-yazarlık oranı oldukça düşük iken zamanla önemli artışlar kaydedilmiştir.

İlkokul çağındaki okullaşma oranı ortaöğrenim ve yükseköğrenime göre en yüksek düzeydedir. İlkokul çağındaki bütün çocukların yüzde 100’ünün okullara gitmesinin sağlanması gerekmektedir. Kalkınma planlarımızın amaçları bu doğrultudadır. Ancak bu sorun yasal bir biçimde değil, toplumsal ve ekonomik

<sup>112</sup> KONGAR, a.g.e., s. 427, 428

<sup>112</sup> Tezer TAŞKIRAN, “Cumhuriyet’in 50. Yılında Türk Kadın Hakları”, Ankara 1973, s. 144 -148

<sup>113</sup> KONGAR, a.g.m., s. 430

önlemlerle çözülmelidir. Ortaokul ve lise düzeylerindeki okullaşma oranları birbirine son derece yakındır. Çünkü, her iki eğitim düzeyi birbirine bağımlıdır<sup>114</sup>.

Van'da okur yazarlık oranlarına baktığımızda 1950 yılında kadın okur yazarlığı %3.48 iken erkek okur yazarlığı %18.47' dir. 1970 yılına gelindiğinde ise kadın okur yazarlığı % 10.26'ya erkek okur yazarlığı ise 39.78'e yükseldiği görülmektedir.

Van'da, 1950-1970 yılları arasında ilkokul'lardaki eğitim durumu 20 yıllık zaman diliminde artış göstermiş, okul sayısı 62'den 309' çıkmıştır. Öğretmen sayısı, kadın öğretmen 21'den 155'e erkek öğretmen 94'den 650'ye, kız öğrenci sayısı 849'dan 8375'e erkek öğrenci sayısı 2936'dan 22106'ye çıkmıştır. Diploma alan kız öğrenci sayısı ise 63'den 603'e, erkek öğrenci sayısı 207'den 2770'e yükseldiği tespit edilmiştir. Bu Tablo 10'a baktığımızda kadın öğretmen ve kız öğrenci sayısında olumlu yönde bir artış olduğu görülmektedir. Ancak, Van'daki toplam kadın nüfusu içinde eğitim alan kadın sayısının çok düşük olduğu dikkat çekmektedir.

Genel duruma baktığımızda Orta öğretimdeki eğitim kurumlarındaki 1950 ile 1970 yılları arasındaki okul sayısı 2'den 8'e, öğretmen sayısı, kadın öğretmen 4'den 14'e erkek öğretmen 11'den 53'e, kız öğrenci sayısı 31'den 219'a erkek öğrenci sayısı 177'den 2171'e, doğru artış kaydetmiştir. Diploma alanların sayısında da kız öğrenciler 2'den 55'e erkek öğrenciler 25'den 511' re yükselmiştir. 20 yıllık zamanda meydana gelen bu artış yeterli olmayabilir ancak bu sayılar ileriye dönük olarak sürekli artış halinde olması umut verici olarak değerlendirilmektedir.

1950-1970 yılları arasında Mesleki ve Teknik Öğretim durumunda olumlu değişimler yaşanmıştır. Okul sayısı 4'den 10'a yükselmiş, öğretmen sayısı, kadın öğretmen 3'den 30'a erkek öğretmen sayısı 34'den 90' çıkmıştır. Öğrenci sayısı ise kız öğrenci 16'dan 1630' çıkarken erkek öğrenci sayısı 1613'te kalmıştır. Burada görüldüğü gibi tarihte ilk kez kız öğrenci sayısı erkek öğrencilerini önüne geçmiştir. Diploma alanların sayısı ise 1950 yılında Van'da hiçbir kız öğrenci Mesleki ve Teknik liselerden diploma almamıştır. Ancak 1970 yılına gelindiğinde 94 kişi diploma almıştır. Erkek öğrenci sayısı ise anılan tarihler arasında 36'dan 570'e çıkmıştır. Özellikle kız öğrencilerin, Kız Meslek Liselerini tercih etmektedirler.

---

<sup>114</sup> KONGAR, a.g.e., s. 389, 390

Öyle görünüyor ki bugün Türkiye’de yetişkin kadınlara yönelik pratik kız sanat okulları, gezici kadın kursları, ev ekonomisi, ana çocuk sağlığı, aile planlaması faaliyetleri gibi en geniş ve en yaygın programlar, esas itibariyle, kadının ev kadını ve ana olarak toplum içindeki geleneksel rollerine dönüktür. Bunlardan bazısı, örneğin pratik kız sanat okulları, istihdam piyasasında geçerli sanatlar üzerinde durmakla birlikte, bunlar kadının geleneksel rollerle ilgili imajına uygun düşen sanatlardır; bir ölçüde de bu okullar, kadının ev kadını ve ana olarak ev hayatı ile bağdaşacak sanatlar öğreterek onun evde geçimine yardım edecek bir kazanç elde etmesi kolaylığını da sağlamaktadırlar. Örgün bir eğitim kurumu hüviyetinden, giderek yaygın eğitim kurumlarına dönüşen pratik kız sanat okulları, öteden beri yerleşmiş olan biçki-dikiş, nakış, çamaşır, resim, moda, çiçek, ev idaresi, yemek pişirme, pasta, çocuk gelişimi ve eğitimi ile el sanatları öğretim dallarını sürdürmektedirler<sup>115</sup>.

Van’da kadınlarımız anılan dönemde çalışma yaşamı içine girmiştir. 23 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımında Van iline göre Sayım Haftası içindeki Ana Meslek Grupları İtibarı ile İktisaden Faal Erkek Nüfusu’na bakıldığında toplam 4181 kişi bulunmaktadır. Çeşitli meslek kuruluşlarında çalışan erkeklerin meslek sıralamasında birinci sırayı " teşebbüs ve büro işi ile ilgili meslekler" yer alırken ikinci sırayı ise "çiftçilik (ormancılık, balıkçılık ve ziraat)" ile uğraşanlar yer almıştır. 1950’de çalışan erkeklerin, çalışan kadınların dört katından daha fazla olduğu görülmüştür.

Van’da çalışan kadınların sayılarını yıllara göre sıraladığımızda 1950’de 945 kadın çalışırken 1955’de 981’re yükselmiş, 1960’da 238’düşmüş, 1965’de 383’e yükselmiş, 1970’de ise 447 tekrar çıkmıştır. Özellikle 1960’lı yıllarda meydana gelen gerileme dikkat çekmektedir.

Van’daki 1970 yılında çalışan kadınların sayısının artmış olmasına rağmen 447 kadın çalışırken 4666 erkek çeşitli meslek dallarında çalışmaktadır. Çalışan erkek grubunun yanında kadın sayısının düşüklüğü açıkça görülmektedir.

Türkiye geneline baktığımız da çalışan kadınların büyük bölümü tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektörü 1927 den 1975 yılına kadar, kadın faal nüfusun ezici bir çoğunlukla yoğunlaştığı alandır, faal kadın nüfusun %96.1 burada

---

<sup>115</sup> OĞUZKAN, a.g.e., s.174, 175

yığılmıştır. Aradaki yıllarda önemsiz iniş çıkışlarla beraber 1950’de tekrar 1927’deki orana( %96.1) dönmektedir.

1965 yılında %94.1’e inmiştir. Asıl önemli azalış 1970’de kaydedilmiş ve kadın faal nüfusunun tarım sektöründeki oranı %89.5 olmuştur. İmalat sektörü % 2-3 arasında seyrederken aynı yıl %5’e yükselmiştir. Hizmet sektörü %1-2 arasında seyrederken gene bu tarihte %3’e çıkmaktadır. Diğer sektörlerdeki faal kadın gücünün %1’ini bile temsil etmemektedirler. Ancak asıl değişiklik, faal kadın gücündeki oranın düşmesi ile, bu gücün tarıma isabet eden bölümünün kaydettiği oranın azalışıdır<sup>116</sup>.

Türkiye’de kadın işgücünün istihdamdaki yeri, kalkınmayla birlikte ekonomik ve sosyal yaşamdaki dönüşüm, kadının toplumsal yaşamdaki konumunu da belirlemektedir. 75 yıl öncesine göre daha fazla sayıda kadın üretim ve yönetimde yer almakla birlikte, kalkınmayı dönüştürecek karar mekanizmalarındaki etkileri düşük düzeydedir. Örneğin sanayileşme çabalarının hızlandığı 1970-1985 arasındaki 15 yıllık süreçte kadınların istihdam içindeki payı %33’ten %30.6’ya kadar gerilemiştir<sup>117</sup>

Ülkemizde 12 ve daha yukarı yaştaki iktisaden faal olan nüfus oranı dikkate alındığında, 1955 yılından 1970 yılına kadar bir düşüş yaşanmıştır. 1955 yılında kadınların %72.01’ri iktisaden faal iken, bu oran 1970 yılında %50.25 gerilemiştir. İktisaden faal olan kadın nüfusu erkeklerden daha azdır. Yıllar içinde kadın erkek arasındaki fark giderek artmıştır. Ancak, ülkemizde köyden şehire olan göçle birlikte köyde tarım sektöründe çalışan kadınların şehirde ev kadını niteliği almasıyla iktisaden faal olan kadın nüfus oranında erkeklerden daha hızlı düşüş meydana gelmektedir. Toplumumuzda bu değişimler sonucu iktisaden faal olan nüfus içinde kadınların payı azalmıştır<sup>118</sup>

Türkiye genelinde olduğu gibi 1955 yılından 1970 yılına kadar Van’da da iktisaden faal kadın nüfusunda da bir düşüş yaşanmıştır.

<sup>116</sup> *Türkiye Kadın Yılı Kongresi, Kadın Nüfusumuzun Sosyal Özellikleri: (1927-1975 Arası Gelişimi)*, Ankara 1978, s. 94, 95, 96

<sup>117</sup> MİNİBAŞ, a.g.e., s.332,333

<sup>118</sup> *İstatistiklerle Kadın 1927-1992*, D.İ.E., Ankara 1995, s. 22, 23

## 6. KAYNAKÇA

### BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

BCA Dos. No:76-560

BCA Dos. No:A7

### İSTATİSTİKLER VE RAPORLAR

Boşanma İstatistikleri 1967.DİE., Ankara 1968

Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1945-1950, DİE., Ankara 1967

Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1967, DİE., Ankara 1968

Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1968, DİE., Ankara 1969

Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 1969-1970, DİE., Ankara 1971

Genel Nüfus Sayımı 22 Ekim 1950, DİE., İstanbul 1961

Genel Nüfus Sayımı 23 Ekim 1955, DİE.

Genel Nüfus Sayımı 23 Ekim 1960, DİE., Ankara 1963

Genel Nüfus Sayımı 25.10.1970, DİE., Ankara 1973

Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 24.10.65, DİE.,  
Ankara 1969

Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 25.10.1970, D.İ.E.,  
Matbaası, Ankara 1973, Neşriyat No:690

İstatistiklerle Kadın 1927-1992, D.İ.E., Matbaası, Ankara 1995

Kadın, Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu Kadın Alt Raporu, Cinsiyet  
Ayrımcılığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayın No:DPT:2358-  
Öik:426, Ankara 1994

Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE., Ankara 1973

Türk Aile Yapısı, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara 1989

## MAKALELER

ACAR, Feride, “Cumhuriyet ve Kadın” *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Kadının Durumu*, TAKAV Matbaacılık, Ankara, 1998, s.11-114

ARAT, Necla, “Cumhuriyet’in 75. Yılında Kadın Tartışmaları” *Aydınlanmanın Kadınları*, İstanbul 1998, s.21-49

ARIKAN, Gülay, “Kadınlarda Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Hareketlilik”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı*, TODAİE Yayın No:285, Ankara 1968, s.51-62

BAŞARAN, Fatma, “Birden Fazla Kadınla Evlenmeye Karşı Vaziyet Alışlar”, *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Haz., Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara 1991, s.183-191

BİRCAN, İsmail, “Türkiye’de İşgücü Piyasasında Kadın Ve Kadın Girişimciliği”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı*, TODAİE Yayın No:285, Ankara 1968, s.273-284

CİLLOV, Haluk, “Türkiye’de Evlenme ve Boşanmaların Seyri”, Haz., Beylül Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Ankara 1991, s.65-90

ÇELEBİ, Nilgün, “İş Kadınlığı Girişimcilik ve İnfomal Sektör”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar Ve Gelecek Konferansı*, TODAİE yayın No:285, Ankara 1968, s.267-271

ERDENTUĞ, Aygen, “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”, *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*, Haz., Beylül Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.321-357

ERKUT, Gülden, “İstanbul’da Aile Yapısı ve Komşuluk İlişkileri”, 1.Aile Şurası Bildirileri, Ankara 1990, s.29-35

ERÖZ, Mehmet, “Türk Ailesi”, *Aile Yazıları 1 Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*, Haz., Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara 1991, s.301-306

ESERPEK, Altan, “Türk Köyünde Poligam Evliliğe İlişkin Formel-Enformel Norm Çatışması”, *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Haz., Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara 1991, s.401-412

GÖGÜŞ TAN, Mine, “Toplumsal/Ekonomik Sorunlar, Kültürel Değerler, Ev işi Sorumlulukları”, *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş*, TÜSİAD, İstanbul, 2000, s.21-104

GÜNŞEN İÇLİ, Tülin, “Türkiye’de Kadın Suçluluğunun Aile içi İlişkiler ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı*, TODAİE yayın No:285, Ankara 1968, s.149-163

<http://aile.gov.tr/aileist.htm>, s.14, Erişim:30.03.2006

<http://aile.gov.tr/aileist.htm>, s.22,23, Erişim: 29.03.2006

İLKKARACAN İpek, “Göç, Kadının Ekonomik Konumu, Hareket Özgürlüğü, ve Aile İçi Güç Dinamikleri”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul 1998, s.285-302

KASAPOĞLU, M. Aytül, “Birey-Aile-Toplum”, *1.Aile Şurası Bildirileri*, Ankara, 1990, s.49-55

KAZGAN, Gülten, “Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi Ve Sosyo-Ekonomik Statüsü *Türk Toplumunda Kadın*, Haz., Nermin Abadan Unat ve bşk., , *Ankara 1979, s.155-189*

KIRAY, Mübeccel B., Küçük Kasaba Kadınları, Haz., Abadan UNAT NERMİN, *Türk Toplumunda Kadın*, İstanbul 1982 s .359-375

KIRKPINAR, Leyla, “Türkiye’de Toplumsal Değişme Süresince Kadın" *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul 1998, s.13-28

MINİBAŞ, Türkel, “Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Kadın İşgücü”, *Aydınlanmanın Kadınları* Haz., Necla Arat,, İstanbul 1998, s.331-349

OĞUZKAN, Turhan ,“Yetişkin Kadının Eğitimi”, *Türkiye Kadın Yılı Kongresi*, Ankara 1978, s.161-180

PUR, Necla, ve ark., “Türkiye’de Çeşitli Sosyo-Kültürel Faktörler açısından Ev Kadınlığı Tutum Özelliğinin İncelenmesi”, *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No:285, Ankara, 1998, s.81-91

SERPER, Özer, “1945-1960 Devresinde Türkiye’de Evlenmeler”, *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Ankara 1991, s.149-181

TAŞKIRAN, Tezer, “Atatürk ve Kadın Eğitimi” *Türkiye Kadın Hakları Kongresi* Ankara, 1973, s.181-187

“Türkiyede Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu”, Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları  
No:3, Astımlar Matbaası, Ankara, 1975, s.7-89

TOPÇUOĞLU, Hamide, “Türk Toplumunda Kadının Sosyal Statüsü” ,*Türkiye Kadın Yılı Kongresi*, Ankara 1978, s.53-110

VURAL-DİNÇKOL, Bihterin, “Kadının Hukuksal Statüsünün Tarihsel Gelişimi”,  
*20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*, Ankara 1998, s.35-50

## **KİTAPLAR**

ADAMS, Linda, Elenor LENZ, *Kadınlar İçin Etkililik Eğitim*, çeviren:Emel Aksay,  
Sistem yayıncılık, İstanbul 1999

ALTUNTEK, N. Serpil, *Van Yöresinde Akraba Evliği*, Halk Kültürlerini Araştırma  
ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:190, Gelenek ve Görenekler İnanç  
Dizisi:14, Ankara 1993,

ALLROGGEN, Ulrike, “Almanya’da Toplumsal Cinsiyet”, *Türkiye’de Toplumsal  
Cinsiyet Tartışmaları*, İstanbul 2007

ATALAY, Beşir, Y.Mehmet KONTAŞ, Sema BEYAZIT, Kemal MADENOĞLU  
*Türk Aile Yapısı Araştırması*, Devlet Planlama Teşkilatı, Yay No:DPT:2313-  
SPGM:421, Nisan 1992

BAŞESKİOĞLU, Murat, *Avrupa Birliğinde Cinsiyet Eşitliği ve Ülkemize  
Yansımaları Semineri*, Ankara 2005

BAŞESKİOĞLU, Murat, *Kadın İstihdamı Zirvesi*, Türkiye İşverenler Sendikaları  
Konfederasyonu Yayını, İstanbul 2006

BEŞİKÇİ, İsmail, *Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri*, Yurt Kitap- Yayın No:65, Ankara 1992

BEŞİKÇİ, İsmail, *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo Ekonomik Ve Etnik Temeller*, Ankara 1969

*Avrupa Birliğinde Cinsiyet Eşitliği ve Ülkemize Yansımaları Semineri*, Ankara 2005

*Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadını Durumu*, TAKAV Yayıncılık, Ankara 1998

ÇELEBİ, Nilgün, *Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri*, T.C.Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993

ÇELEBİ, Evliya, “*Seyahatname*”, ( Cilt VI ), aktaran N. Serpil, ALTUNTEK, “Van Yöresinde Akraba Evliği”, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:190, *Gelenek ve Görenekler İnanç Dizisi:14*, Ankara 1993

ÇUBUKÇU, Nimet, *Kadın İstihdamı Zirvesi*, Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu Yayını, İstanbul 2006

İNAN, M.Rauf, *Atatürk ve Türk Kadını Tarihte Türk Kadını*, Arkın Kitapevi, İstanbul 1991

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, *İnsan-Aile-Kültür*, Anahtar Kitaplar , İstanbul 1991, *Kırsal Alan Kadının İstihdama Katılımı*, T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Yayını, Ankara 2000

*Kız çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri*, T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Yayını, Ankara 2000,

KONGAR, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, cilt 2, 5. Basım, Remzi kitapevi, İstanbul 1985

KUM, Berivan ve ark., *Özgürlüğü Ararken*, S.S.Amargi Kadın Bilimsel ve Kültürel AraştırmalarYayıncılık ve Dayanışma Kooperatifi, İstanbul, 2005

ÖZER, Ozankaya, *Toplumbilim*, Cem Yayınevi, 7.Basım, İstanbul., 1991

TEKİN YILMAZ, Tülay, *Göç'ün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi) YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay., Van 2005

TİMUR, Serim, *Türkiye'de Aile Yapısı*, Ankara, 1972 s.119, aktaran Serpil, N., ALTUNTEK, "Van Yöresinde Akraba Evliğı", Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:190, *Gelenek ve Görenekler İnanç Dizisi:14*, Ankara 1993

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Güneydoğu Kimliğı Aşiret-Kültür ve İnsan*, Türk Ocağı Bolu Şubesi, Bolu 1995

TÜRK TAN, Gül den, *Kadın İstihdam Zirvesi*, Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu Yayını, İstanbul 2006

USLU, Salim, *Kadın İstihdamı Zirvesi*, Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu Yayını, İstanbul 2006

## 7. ÖZET

Türkiye'nin Doğu illerinden biri olan “Van’da 1950-1970 Yılları Arasında Meydana Gelen Sosyo Kültürel Dönüşümlerin Kadın Olgusu Üzerine Etkileri” adlı araştırmamız; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Van ilinin “Aile Yapısı” ele alınmıştır. Doğu Anadolu illerine özgü olan daha çok geleneksel geniş aile yapısının karakteristik özellikleri görülmüştür. Aile içi ilişkilerden, evlenme, boşanma, çok eşlilik gibi konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde, “Kadın Eğitimi” erkek eğitimi ile karşılaştırılmıştır. 1950-1970 yılları arasında kadın eğitiminde ilkökul, ortaokul, lise, mesleki ve teknik liselerdeki okulda okuyanlar ve diploma alanların durumları tablolar haline getirilmiş ve kadın eğitiminde belirgin bir artışın olduğu görülmüştür.

Üçüncü Bölümde ise “Kadın İş Gücüne Katılım” konusu ele alınmış ve detaylı olarak açıklanmıştır. 1950 yılından 1970 yılına kadar geçen zamanda yıllara göre kadın işgücüne katılımında bir azalma görülmüştür. Kadının çalışma hayatındaki zorlukları, koşulları ve nedenleri üzerinde durulmuştur.

Yapılan bütün bu taramalar 5 yıllık verileri yansıtan tablolar halinde düzenlenerek tezin içinde yer alması sağlanmıştır.

Bu araştırmada Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte meydana gelen reformların yansımalarını gözler önüne sermek amaçlanmıştır.

## **8. SUMMARY**

This study which we carried out on the effects of socio-cultural changes on women between the years 1950-1970 in Van, Turkey, consists of an introduction and three parts. In the first part, the family structure in Van was examined. The family structure was found to be based on traditional elements peculiar to the eastern cities of Turkey. In the chapter, issues like domestic relationships, marriages, divorces and polygamy were examined.

In the second part, the education of women and education of men were compared.

The results concerning the numbers of women attending primary and secondary schools, lycées, vocational and technical schools between the years 1950-1970 were presented in a table; A considerable increase was recorded in the number of educated women.

In the third part, “women’s participation to work life” was examined and was explained in detail. A decrease was seen in the number of working women from 1950 to 1970. The reasons of this decrease were examined in detail.

All the data obtained from a five-year period were given in tables in the thesis.

The study was designed to show the results of the reforms after the declaration of the Republic.